

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня: «магістр»

на тему
«Формування самостійності у молодших школярів»

Виконала:
студентка II курсу, 61 групи
Спеціальності 013 «Початкова освіта»
Барилюк Ольга Іванівна

Науковий керівник:
к. пед. н. доц.
Кисла Оксана Федосіївна

Чернігів – 2024

Роботу подано до розгляду « ___ » _____ 2024 року.

Студентка _____
(підпис) _____
(прізвище та ініціали)

Науковий керівник _____
(підпис) _____
(прізвище та ініціали)

Рецензент _____
(підпис) _____
(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри *дошкільної та початкової освіти*

протокол № _____ від « ___ » _____ 2024 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри _____
(підпис) _____
Ірина ТУРЧИНА
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Барилюк О. І. «Формування самостійності у молодших школярів», Національний університет «Чернігівській колегіум» імені Т.Г.Шевченка, 013 «Початкова освіта», 2024.

У кваліфікаційній роботі досліджено процес формування самостійності у молодших школярів в умовах навчання. Визначено сутність поняття самостійності та її ознаки, а також проаналізовано особливості розвитку самостійності у молодшому шкільному віці. Особливу увагу приділено провідній діяльності школярів та стану виховання самостійності в практиці початкової школи.

На основі проведеного експериментального дослідження на базі Гончарівського ліцею імені героя АТО Д. Степанченко виявлено рівні виховання самостійності у молодших школярів і запропоновано дидактичні умови для його підвищення. Розроблені методичні рекомендації для вчителів щодо впровадження активних форм навчання, які сприяють розвитку самостійності, таких як виконання індивідуальних і групових проєктів, використання системи заохочень і вправ на самостійне виконання завдань.

Результати дослідження підтверджують важливість формування самостійності як складової освітнього процесу, що має позитивний вплив на навчальні досягнення учнів і їхню соціалізацію.

Ключові слова: самостійність, активні форми навчання, дидактичні умови навчання, виховання, молодші школярі, учні, вчителі, педагоги.

SUMMARY

Barilyuk O. I. "Formation of independence in younger schoolchildren", T.G. Shevchenko Chernihiv Collegium National University, 013 "Primary Education", 2024.

In the qualifying work, the process of forming independence in younger schoolchildren in the conditions of study was investigated. The essence of the concept of independence and its signs are determined, as well as the peculiarities of the development of independence in primary school age are analyzed. Special attention is paid to leading activities of schoolchildren and the state of education of independence in the practice of primary school.

On the basis of an experimental study carried out on the basis of the Gonchariv Lyceum named after the hero of the anti-terrorist operation D. Stepanchenko, the level of education of independence among younger schoolchildren was revealed and didactic conditions for its improvement were proposed. Methodical recommendations have been developed for teachers regarding the implementation of active forms of learning that contribute to the development of independence, such as the implementation of individual and group projects, the use of a system of incentives and exercises for independent performance of tasks.

The results of the study confirm the importance of the formation of independence as a component of the educational process, which has a positive effect on the educational achievements of students and their socialization.

Keywords: independence, active forms of learning, didactic conditions of learning, upbringing, younger schoolchildren, students, teachers, pedagogues.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	10
1.1. Самостійність як підкатегорія: сутність, ознаки.....	10
1.2. Особливості розвитку самостійності у молодших школярів.....	18
1.3. Характеристика провідної діяльності молодших школярів.....	29
1.4. Стан виховання самостійності в практиці початкової школи	36
Висновки до розділу 1.....	40
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ .	41
2.1 Характеристика рівнів самостійності молодших школярів	41
2.2 Дидактичні умови формування самостійності молодших школярів.....	49
2.3 Зміст роботи з формування самостійності молодших школярів	53
Висновки до розділу 2.....	63
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	66
ДОДАТКИ.....	71

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі значення самостійності як однієї з ключових якостей особистості зростає з кожним роком. Це зумовлено необхідністю адаптації до динамічних умов життя, готовністю приймати рішення та брати відповідальність за власні дії. Особливо важливим є формування самостійності у дітей молодшого шкільного віку, оскільки саме в цей період закладаються основи майбутнього успішного функціонування особистості в суспільстві. Від рівня розвитку самостійності залежить не лише ефективність освітньої діяльності, але й здатність дитини до саморозвитку, постановки та досягнення цілей, розв'язання складних життєвих завдань.

Молодший шкільний вік є особливим етапом розвитку дитини, коли формуються базові навички, необхідні для навчання, спілкування та взаємодії з іншими. У цей період дитина активно пізнає світ, встановлює взаємозв'язки між явищами, розвиває мислення, волю та емоційну сферу. Саме в цей час формування самостійності стає одним із пріоритетних завдань освіти, адже це сприяє розвитку вміння організовувати власну діяльність, приймати рішення, знаходити способи досягнення поставлених цілей. Навчання в початковій школі має не лише забезпечити дітей знаннями, але й виховати в них такі риси, як відповідальність, ініціативність та здатність до самостійного мислення.

У педагогічній науці проблема формування самостійності розглядається з різних точок зору. Вона стосується як методичних аспектів організації освітнього процесу, так і психологічних чинників, що впливають на розвиток самостійності у дітей. Науковці наголошують, що формування цієї якості відбувається не стихійно, а через цілеспрямовану педагогічну діяльність, яка враховує вікові та індивідуальні особливості учнів. Сучасна освіта вимагає від учителів створення умов для самостійної роботи дітей, розвитку їхньої мотивації до навчання, стимулювання активної участі в освітньо-виховному процесі.

Актуальність теми дослідження зумовлена й тими викликами, які

ставить перед освітньою системою сучасне суспільство. Інформаційні технології, глобалізація, швидкі зміни у світі праці й потреба у здатності до навчання протягом усього життя роблять самостійність важливою умовою успішної інтеграції особистості в соціум. Саме тому дослідження методів і підходів до розвитку самостійності є надзвичайно важливим й актуальним.

Таким чином, формування самостійності у молодших школярів є не лише актуальною педагогічною проблемою, але й важливою складовою соціального запиту на підготовку підростаючого покоління до викликів сучасного світу. Це дослідження спрямоване на підвищення ефективності освітнього процесу, розробку і впровадження методик, які сприятимуть гармонійному розвитку особистості дитини, допоможуть їй стати впевненою у своїх силах, здатною до самостійного навчання та прийняття рішень. У цьому контексті робота над проблемою формування самостійності має вагомим значення як для науки, так і для практики початкової освіти.

Мета: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити дидактичні умови та систему роботи з формування самостійності молодших школярів.

Відповідно до поставленої мети було визначено такі **завдання:**

1) Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з означеної проблеми, розкрити поняття, сутність, ознаки самостійності; особливості розвитку самостійності у молодших школярів.

2) Експериментально дослідити стан самостійності учнів в практиці початкової школи та схарактеризувати рівні самостійності молодших школярів у процесі навчання;

3) Проаналізувати дидактичні умови формування самостійності молодших школярів;

4) Розробити систему роботи методичні рекомендації для покращення ефективності процесу формування самостійності молодших школярів.

Об'єкт дослідження — освітній процес у початковій школі.

Предмет дослідження — дидактичні умови формування самостійності

молодших школярів.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використовувався комплекс взаємопов'язаних методів дослідження. Були використані загальні методи наукового пізнання, такі як діалектичний, логічний, аналіз і синтез, що дозволило систематизувати та узагальнити інформацію про формування самостійності у молодших школярів.

Також були застосовані методи теоретичного дослідження, включаючи вивчення психолого-педагогічних літературних джерел, нормативно-правових документів, що дозволило отримати вичерпну базу даних для аналізу та порівняння.

Емпіричні методи, такі як діагностичні методи, опитування, бесіди та порівняння, були використані для збору та аналізу конкретних даних, що стосуються рівня самостійності у молодших школярів.

Крім того, були застосовані методи статистичного аналізу для обробки отриманих даних, встановлення залежностей між кількісними та якісними показниками аналізу та інтерпретації їхнього змісту. Такий комплексний підхід дозволив отримати глибоке та комплексне розуміння процесів формування самостійності у молодших школярів та виявити нові аспекти цієї проблеми.

Експериментальне дослідження проводилось на базі Гончарівського ліцею імені героя АТО Д. Степанченко. 2-А клас, 22 дитини, вчитель — Іващенко Вікторія Петрівна.

Результати кваліфікаційної роботи апробовано на конференціях:

1. Всеукраїнська науково-практична студентська конференція «Теорія і практика сучасної освіти та науки в Україні у світлі ідей К. Д. Ушинського (1823/1824-1870/1871)» (29 квітня 2024 р., м. Чернігів).
2. I Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна вища освіта: досягнення, виклики та перспективи розвитку в умовах невизначеності» (24 травня 2024 р., м. Чернігів).

3. XI Всеукраїнська науково-практична студентська інтернет-конференція «Науковий простір студента: пошуки і знахідки» (29 березня 2024 р., м. Київ).

Матеріали кваліфікаційної роботи висвітлено у публікаціях:

1. Барилюк О. Самостійна діяльність дітей як одна з ключових моделей освітнього процесу початкової школи. *Науковий простір студента: пошуки і знахідки*: матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної студентської інтернет-конференції (29 березня 2024 р., м. Київ). Ч. 1. Київ: УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 78-83.

2. Барилюк О., Кисла О. К. Д. Ушинський та його вплив на розвиток самостійності у молодших школярів: досвід і сучасність. *Теорія і практика сучасної освіти та науки в Україні у світлі ідей К. Д. Ушинського (1823/1824-1870/1871)*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної студентської конференції (29 квітня 2024 р., м. Чернігів). Чернігів, 2024.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 2 розділів, 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи – 84 сторінки, список використаних джерел та літератури включає 50 найменувань, розміщених на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Самостійність як підкатегорія: сутність, ознаки

Варто сказати, що проблема формування самостійності молодшого школяра не є новою в закордонній та вітчизняній педагогічній науці та практиці. Пошуку шляхів її розв'язання присвячені дослідження відомих педагогів та психологів: А. Богуш [4], Н. Гавриш [4], О. Савченко [37], Г. Кіт [24], К. Ушинського та інших науковців.

Проблема розвитку самостійності в учнів початкової школи стала предметом дослідження таких психологів і педагогів як: І. Бех [2], А. Бобро [3], А. Богуш [4], В. Буряк [5], Т. Дуткевич [17], Л. Журавльова [18], С. Івах [22], Л. Калініченко [23], А. Ковальчук [25], В. Кузьменко [27], С. Максименко [29], Н. Мойсієнко [31], О. Степанов [41], О. Столяренко [43], Н. Хавтирко [45], С. Цзінцю [46], В. Ягупов [48], О. Яремова [50] та інших фахівців.

Самостійність — поняття, яке становить глибокий зміст для багатьох дослідників та мислителів у всіх сферах людського існування. Ця концепція відображає ключовий аспект нашої ідентичності та розвитку, і цілком зрозуміло, що вона стала предметом уваги для філософів, педагогів, психологів, політиків та інших гуманітарних вчених.

У різних епохах і культурах самостійність мала різні інтерпретації та значення. Наприклад, в Стародавній Греції філософи надавали їй важливе місце, пов'язуючи її з питаннями свободи та волі особистості. Античний мудрець Аристотель розглядав самостійність як здатність людини виражати себе в діяльності та взаємодіяти з оточуючим світом, у той час, як Платон підкреслював, що ця здатність вимагає практики та самовдосконалення [48].

Відомі ідеї, які стосуються значення самостійної діяльності для розвитку суспільства, знайшли своє відображення у філософії Нового часу. Великі мислителі, такі як Г. Гегель, І. Кант та Л. Фейєрбах, переконані, що активна діяльність є фундаментом суспільства. Це через діяльність людей можна передбачати та сприяти їхньому моральному розвитку.

Згідно з І. Кантом, лише ті вчинки можуть вважатися моральними, які здійснив індивід самостійно, а не під чийось керівництвом. Категорії свободи, волі, мети та моралі філософи також пов'язують із розумінням діяльної практики. Саме праця та діяльність породжують самостійну, вільну людину, яка активно впливає на розвиток суспільства та самореалізацію [50].

Спроба розкрити окремі аспекти діяльності учня у навчанні та послідовно описати прийоми викладання, спрямовані на формування самостійної діяльності учнів, отримала значний розвиток завдяки видатним педагогам ХІХ-ХХ століть, зокрема К. Ушинському, Л. Толстому та іншим прогресивним педагогам цього періоду [5].

На початку ХХ століття передові педагоги почали активно виступати за широке впровадження самостійної роботи учнів на уроці. Разом із Р. Микельсоном, Є. Голантом та іншими, у другій половині ХХ століття Б. Єсипов, І. Огородніков, М. Кашин та інші педагоги розглядали самостійну діяльність як важливий компонент освітнього процесу [9].

Згодом, у період 60-70-х років ХХ століття, дослідники дидактичних питань звернули увагу на конкретні характеристики пізнавальної самостійності, структуру пізнавальної діяльності та рівні складності засвоєння матеріалу. В результаті своїх досліджень вони розробили науково обґрунтовані системи навчальних завдань, спрямованих на активізацію самоосвітньої діяльності учнів [5].

Різні науковці надають різний акцент на тлумачення самостійності. Деякі визначають її як сукупність знань, умінь та навичок, якими володіє особистість, та її ставлення до своєї діяльності та результатів, а також до взаємин з іншими людьми. Інші дослідники розглядають самостійність через призму трьох взаємопов'язаних якостей:

- 1) Незалежність. Це здатність приймати та реалізовувати рішення без зовнішнього впливу чи підказки.
- 2) Відповідальність за наслідки власних дій та вчинків.

3) Переконання. Тобто уявлення про соціальну прийнятність та моральну правильність власної поведінки [22].

Одним з найбільш узагальнених понять самостійності, яке може бути ключовим в орієнтації на шляху виховання самостійної особистості, є визначення відомого психолога К. Платонова. Він описує самостійність як вольову властивість особистості, яка передбачає здатність систематизувати, планувати, регулювати та активно здійснювати діяльність без постійного керівництва чи практичної допомоги зовні [39].

У сучасній літературі з педагогіки самостійність визначається як одна з провідних якостей особистості, що виявляється в умінні ставити перед собою певну мету, наполегливо працювати для досягнення цієї мети власними зусиллями, а також у відповідальному ставленні до своєї діяльності. Важливою рисою самостійної особистості є її здатність діяти свідомо, ініціативно та ефективно не лише в знайомих умовах, але й у нових ситуаціях, які вимагають прийняття нестандартних рішень [41].

В енциклопедичних джерелах поняття «самостійності» часто тлумачиться як здатність особистості діяти незалежно та відповідально перед собою та іншими [10].

У дослідженнях психологів акцентується діяльнісний аспект у розумінні самостійності. Відомі психологи, такі як В. Котирло, Л. Подоляк, та Т. Піроженко, визначають самостійність як «важливу якість особистості, що проявляється у здатності до самостійного мислення, виконання завдань та поведінки без зовнішньої допомоги чи контролю» [33].

Підкреслюється, що негативний досвід у відносинах з оточуючими може негативно вплинути на формування самостійності в дітей, проявляючись у невпевненості у власних силах та страху перед невдачею. О. Савенков додає до цього, що самостійність є невід'ємною частиною психологічних характеристик поведінки особистості, і вона передбачає незалежність у прийнятті рішень, відповідальність за свої вчинки та впевненість у правильності своїх дій [30].

Справжня самостійність, за словами психолога та філософа С. Рубінштейна, є характеристикою людей із сильною волею. Вона ґрунтується на власному досвіді та переконаннях, а не на впливі ззовні. Важливо розрізнити справжню самостійність від прагнення протистояти зовнішнім впливам за будь-яку ціну [33].

Отже, аналіз психолого-педагогічних досліджень щодо проблеми формування самостійності як особистісної якості дозволив виокремити кілька загальних концептуальних положень:

1) Самостійність розглядається як якість особистості, яка відображає її відношення до виконання конкретних завдань (Л. Подоляк та О. Савченко) [23].

2) Самостійність особистості залежить від впливу навколишнього середовища (як предметного, так і соціального) та характеру її взаємодії з ним (Т. Піроженко).

3) Самостійність розглядається як волева якість особистості, яка включає мотиваційний та операційний компоненти (С. Рубінштейн).

4) Самостійність являє собою якість особистості, яка потребує систематичного виховання та розвитку (О. Савенков).

На підставі аналізу та узагальнення визначень, запропонованих різними авторами, ми розглядаємо самостійність як ключову якість особистості, що виявляється у здатності поставити перед собою певні цілі та досягати їх власними силами.

Ефективна самостійність включає додаткові аспекти, такі як вміння адекватно оцінювати свої можливості при постановці та прийнятті мети, активність і ініціативність у пошуку шляхів її досягнення, наполегливість у досягненні мети, почуття відповідальності за виконану роботу та бажання виконати її якісно. Також важливістю виявляється упевненість у собі та у досягнутих результатах, адекватна самооцінка, звичка та вміння аналізувати причини успіхів та невдач у своїй роботі.

Самостійність особистості пов'язана з активною роботою мислення, почуттів та волі. Цей взаємозв'язок є двостороннім:

- 1) розвиток мислительних та емоційно-вольових процесів є необхідною передумовою для самостійних думок та дій;
- 2) ті саме думки та дії, які виникають у процесі самостійної діяльності, зміцнюють та формують здатність не лише приймати свідомо вмотивовані дії, а й досягати успіху у виконанні прийнятих рішень попри можливі труднощі [26].

Самостійність є ключовою особистісною рисою, яка визначає не лише самосвідомість та почуття власної гідності, але й впевненість у собі. Її наявність чи відсутність відчутно впливає на адаптацію школяра у групі, на емоційний комфорт, якість засвоєння навчального матеріалу та загальний стан здоров'я.

Вважаємо за можливе виділити такі провідні ознаки самостійності:

- 1) Наявність завдання.
- 2) Незалежність в діях та рішеннях.
- 3) Відповідальність за свої вчинки.
- 4) Самодостатність. Людина може функціонувати й розв'язувати проблеми без значної допомоги ззовні.
- 5) Самореалізація: жага до особистого зростання, розвитку та досягнення своїх цілей незалежно від зовнішніх впливів.
- 6) Самодисципліна.
- 7) Самоконтроль: здатність контролювати свої емоції, реакції та поведінку навіть у стресових чи складних ситуаціях.
- 8) Самовизначеність. Особистість має власне бачення життя, цінностей та цілей. Вона не піддається зовнішнім впливам у формуванні своїх переконань і цінностей, а замість цього визначає свої власні стандарти і принципи [5].

Виокремлюють такі рівні самостійності:

1) Копіюючий рівень. На цьому рівні людина навчається копіювати дії або рішення інших без значної адаптації чи розуміння. Вона просто наслідує певний шаблон або модель, що була надана, без власного аналізу або внесення власного внеску.

2) Репродуктивний рівень: людина може застосовувати вивчені знання та вміння у нових ситуаціях, але вона діє відповідно до вже наявних шаблонів чи алгоритмів.

3) Евристичний рівень: людина проявляє більшу самостійність, експериментуючи та шукаючи нові шляхи розв'язання проблем. Вона може використовувати свої знання та досвід для творчого пошуку рішень у нових ситуаціях, враховуючи різноманітні фактори та можливості.

4) Творчий рівень. На найвищому рівні самостійності людина здатна до самостійного та оригінального мислення та дій. Вона не тільки розв'язує проблеми, але й створює нові ідеї, концепції та продукти. Це рівень, на якому індивідуальність та креативність виявляються повною мірою [5].

Ці різні рівні самостійності відображають прогресивний розвиток людини в процесі навчання, вирішення проблем та творчого процесу. Вони відображають не лише здатність використовувати знання та вміння, але й самостійно мислити та діяти у різних ситуаціях.

Вивчаючи розвиток самостійності в молодших школярів не можна не згадати К. Ушинського (1823-1871), який вважається одним із видатних представників світової педагогічної думки, чий внесок у розвиток національної школи та педагогічної науки неможливо переоцінити. Його вчення стало невід'ємною частиною культурної скарбниці світової педагогічної спадщини та є джерелом національної гордості для українського народу [32].

Виховна система К. Ушинського ґрунтується на мудрості народної педагогіки, а його визначення виховання як цілеспрямованого впливу на дитину для формування здорової, моральної, культурної та освіченої особистості знайшло широкий відгук серед фахівців у галузі освіти.

Важливим аспектом педагогіки, на який звертав увагу К. Ушинський, була самостійність молодого покоління. Один з методів, який він використовував для формування цієї якості — сократівський метод. Ушинський розглядав його як засіб стимулювання активності та самостійного мислення учнів. Суть сократівського методу полягає в тому, що вчителю не передбачено висувати свої думки, але замість цього він провокує учнів до роздумів за допомогою запитань. Ці запитання спонукають учнів аналізувати власні думки та думки інших, а також знаходити шляхи розв'язання проблем.

Використовуючи сократівський метод, наставник створює можливість учневі самостійно чи з мінімальною допомогою переосмислити свої уявлення, спростувати протиріччя та зробити висновок. Це дозволяє молодим розумам збагачувати свій інтелектуальний багаж та розвивати навички критичного мислення [14].

К. Ушинський віддавав велике значення праці як основному засобу виховання самостійності особистості. Він переконаний, що людина формується та розвивається саме в процесі трудової діяльності. У своїй праці «Праця в її психічному і виховному значенні» він підкреслює, що праця становить основу й засіб існування людини, а також є джерелом її фізичного, розумового та морального зростання. Згідно з Ушинським, виховання, якщо воно спрямоване на щастя людини, повинно вчити її працювати та готувати до праці. Праця, на думку вченого, приносить людині щось надзвичайно красиве та гуманне — вона є підтвердженням блага як для людини, так і для світу [7].

Ушинський також підкреслює важливість розумового виховання, яке передбачає цілеспрямовану діяльність вихователів, батьків та вчителів з метою розвитку розумових здібностей та культури розумової праці учнів. Він наголошує на важливості набуття знань, розвитку пізнавальних і творчих здібностей, а також на самостійному здобутті та використанні знань [31].

Серед інших методів розвитку самостійності у школярів педагог виділяє наступні:

- 1) виховання здатності долати перешкоди; набуття трудових навичок та умінь; виховання волі;
- 2) вибудовування правильного режиму життя;
- 3) переконання, запобігання неправильній поведінці;
- 4) педагогічний такт;
- 5) особистий приклад педагога,
- 6) заохочення;
- 7) покарання [25].

Отже, аналізуючи самостійність як підкатегорію особистості, можна зробити висновок, що це доволі складна морально-вольова якість, яка виявляється у здатності особистості діяти й мислити незалежно від зовнішніх впливів.

Сутність самостійності полягає в здатності поставити перед собою цілі, приймати рішення та відповідати за їх наслідки, а також у здатності до самокерівництва і самостійного мислення.

Ознаками самостійності є ініціативність, критичне мислення, відповідальність, уміння самостійно приймати рішення та діяти без постійного керівництва чи допомоги зовнішніх чинників.

1.2. Особливості розвитку самостійності у молодших школярів

Виховання самостійності учнів є одним із головних напрямів сучасної освіти, адже формування молодшими школярами навичок незалежної роботи над навчальним матеріалом є ключовим аспектом успішного навчання.

Період молодшого шкільного віку становить критичний момент у розвитку особистості дитини, формуванні її етичних принципів та освоєнні норм поведінки. Дитина навчається керувати своїми почуттями, їхній круг охоплює все більше сфер, а почуття стають більш стійкими й глибокими. Значно розвиваються вищі почуття, такі як етичні, інтелектуальні та естетичні. При цьому формування етичних почуттів передує усвідомленню дитиною етичних норм. Часто дитина не може аргументувати, чому слід діяти саме так, а не інакше, але вона відчуває моральне правило, яке вказує, що є добре, а що — погано. Вимоги до вольових якостей також підвищуються. З плином часу молодший школяр навчається керувати своєю поведінкою, стримувати свої емоції, придушувати несподівані бажання й стає менш імпульсивним. Поступово в нього починають розвиватися цінні вольові якості: наполегливість, цілеспрямованість, самостійність, завзятість, витримка, працьовитість, самовладання [2].

У молодшому шкільному віці можна успішно формувати досліджувану якість, користуючись характерними особливостями психіки молодшого школяра. Психологи відзначають активне прагнення дитини до самостійності, яке виявляється у психологічній готовності до самостійних дій та можливості мати власну думку.

Характеристика самостійності молодшого школяра наголошує на тому, що його прояви ще не виявляють достатньої стійкості, часто мають ситуативний характер, що зумовлено особливостями психіки у цьому віці. Молодші школярі відрізняються великою емоційною експресивністю і недостатньою здатністю стримувати свої почуття. Вони виявляють безпосередність та відкритість у вираженні різноманітних емоцій, що призводить до частой зміни настрою [13].

Самостійність є важливою волевою якістю, проте, чим молодший школяр, тим менше він може діяти самостійно. Відсутність цієї якості може призвести до підвищеної прищепленості, коли діти наслідують як позитивні, так і негативні зразки поведінки. Тому важливо, щоб приклади, які встановлюють вчителі та оточуючі люди, були позитивними [18].

Згідно з висловлюванням дослідниці О. Савченко, самостійність учнів у процесі навчання є вирішальною умовою для повноцінного засвоєння знань, умінь та навичок. Ефективне застосування самостійної роботи сприяє розвитку в дітей довільної уваги, формує їх здатність до аналізу та запобігає формалізму в процесі навчання, що своєю чергою сприяє розвитку самостійності як ключової риси характеру [37].

У Державному стандарті початкової освіти теж акцентується на важливості розвитку самостійності учнів починаючи з навчання у початковій школі. Стандарт підкреслює, що одним із ключових принципів є «стимулювання вільного саморозвитку особистості, що є фундаментом для успішного вивчення навчального матеріалу та виховання гармонійної особистості» [36].

Самостійність постає важливою умовою удосконалення молодих школярів. Чим більше дій вони можуть самостійно спланувати, тим ефективніше вони контролюватимуть виконання завдань. Розвиток самостійності школярів визначається поступовим збільшенням обсягу самостійних домашніх завдань і їх різноманітність, застосування різних творчих робіт у поєднанні з практичними роботами. Своєю чергою це сприяє розвитку творчих й аналітичних здібностей дітей, формуванню у дітей гнучкості мислення та навичок саморегуляції.

Більш того, самостійність учня в процесі навчання проявляється у його здатності самостійно мислити, орієнтуватися в нових ситуаціях та самостійно розв'язувати завдання. Важливою ознакою цієї якості є здатність ставити питання, аналізувати складні завдання та знаходити власні шляхи їх вирішення, не потребуючи сторонньої допомоги. Самостійність виявляється й

у вмінні підходити до аналізу складних навчальних завдань та їх виконанні без підказок. Це свідчить про певний рівень критичного мислення та здатність висловлювати власні погляди, незалежно від думки інших [5].

Практичні завдання, які вирішуються учнем за участю вчителя, допомагають розвивати у нього самостійність. Деякі діти припиняють роботу, якщо зустрічають труднощі, і чекають на допомогу вчителя. Це часто ті учні, які обмежуються лише роботою в школі й не займаються вдома. Інші ж учні, зустрівши труднощі, починають думати, шукати рішення та долають їх самостійно. Однак, не маючи відповідних навичок і вмінь, деякі школярі роблять помилки та псують роботу. Такі учні часто не усвідомлюють свої можливості і працюють без обдумування, не усвідомлюючи наслідки своїх дій [35].

Ефективна реалізація завдання формування самостійності у школярів непересічно залежить від особистості вчителя. Будь-яка програма навчання, методи виховання, навіть якщо вони досконалі та схвалені, залишаються марнотратними, якщо вчителі не вірять у їх ефективність. Вчитель не може бути просто виконавцем інструкцій: лише коли його дії відображають його особисті переконання, вони мають справжню силу. Вплив особистості вчителя на молодий розум є ключовим фактором, що переважає навіть вплив підручників, моральних правил і системи винагород та покарань [35].

Учні мають здатність аргументувати свої висловлювання та дії. Велика кількість прийомів такого обґрунтування вони спостерігають у вчителів. Розрізняти зразки суджень та самостійні спроби їх конструювання є важливою частиною формування умінь у молодших школярів, які дозволяють їм розглядати й оцінювати свої думки та дії з нового ракурсу. Це навичка є основою рефлексії, що охоплює осмислення власних суджень і дій з точки зору їх відповідності поставленій меті та умовам діяльності, а також самоаналіз [38].

Рефлексія змушує учнів не лише приймати інформацію від дорослих, а й активно формувати свої власні переконання, уявлення про цінності та

значення навчання. На молодшому шкільному віці цей процес тільки починає розвиватися, відкриваючи перед дітьми нові можливості для самовираження та саморозвитку [18].

Поняття самостійності в навчанні тісно пов'язане з поняттям пізнавальної активності. О. Савченко розробила ефективну педагогічну систему, спрямовану на формування пізнавальної самостійності у молодших школярів. Для підготовки дітей до самостійного життя важливо, щоб вони відчували потребу у знаннях і прагнули їх засвоєння [23].

На думку дослідниці, риси пізнавальної самостійності проявляються в прагненні й умінні учнів опанувати новий зміст навчання. Пізнавальна самостійність формується шляхом включення творчих завдань в освітній процес з метою виховання культури мислення та здатності до самостійного пізнання. Творчість надає дитині можливість актуалізувати свої потреби, інтереси та здібності, розвивати самовираження та впевненість у власних силах [40].

Творча активність молодших школярів є вираженням їхньої здатності активізувати природні нахили та здібності, мислити нестандартно та генерувати ідеї. Цей процес має дві основні сторони: творчість як комплекс якостей особистості та активність як ініціативність та енергійність в творчих діях. За педагогічного впливу формується діалектична єдність ініціативності та відповідальності, самостійності та дисциплінованості, творчості та нормативності.

Учні розвивають навчальні компетенції, що допомагають їм обдумувати дії, ухвалювати рішення, зосереджувати увагу та висловлювати власні думки. Такий підхід сприяє цінуванню індивідуальних особливостей кожного учня та формуванню здатності довіряти спільноті [46].

Самостійність учнів пов'язана з визначенням об'єкта, засобів діяльності, та здійсненням без участі дорослих та зовнішньої допомоги, що вимагає активності. Тому пізнавальна активність і самостійність нерозривно пов'язані — їх важко відокремити. Педагогічно обґрунтоване стимулювання потреб,

мотивів, інтересів, активності й самостійності учнів передбачає активізацію навчально-пізнавальної діяльності як «процес, спрямований на поглиблену, спільну навчально-пізнавальну діяльність учителя та учня, на спонукання до її енергійного, цілеспрямованого здійснення, на подолання інерції, пасивних і стереотипних форм викладання і навчання».

Головна мета активізації — покращення якості освітньо-виховного процесу в школі, яке досягається формуванням активності й самостійності учнів, що вимагає певної організації спільної діяльності учнів і вчителя [46].

Розвиток активності учнів забезпечується застосуванням різноманітних методів та форм організації навчання, які стимулюють школярів до самостійної пізнавальної діяльності. Серед таких методів і форм можна виділити:

1) Методи проблемного навчання, які спонукають учнів до активного пошуку рішень та аналізу проблемних ситуацій.

2) Використання методично цілеспрямованих засобів наочності, які допомагають учням краще засвоювати матеріал шляхом візуалізації та конкретизації понять.

3) Групові способи організації учіння та взаємонавчання, що сприяють розвитку комунікативних навичок, співпраці та колективної роботи.

4) Проведення нестандартних уроків, які зацікавлюють учнів, стимулюють їх до творчого мислення та вирішення нетривіальних завдань.

5) Організація дидактичних ігор, які розвивають логічне мислення, увагу, швидкість реакції та сприяють засвоєнню навчального матеріалу через гру та розвагу.

Застосування цих методів та форм сприяє ефективному розвитку активності учнів та підвищенню їхнього інтересу до навчання [5].

На уроках це можуть бути ситуації, в яких учень повинен:

1) захищати свою думку, наводити на її захист аргументи, докази, використовуючи набуті знання;

- 2) ставити питання вчителю та товаришам, з їх допомогою з'ясувати незрозуміле та заглиблюватися в процес пізнання;
- 3) рецензувати відповіді товаришів, твори, інші творчі роботи, вносити творчі корективи та давати поради;
- 4) ділитись своїми знаннями з іншими;
- 5) допомагати товаришам у труднощах, пояснюючи незрозуміле;
- 6) виконувати завдання-максимум, розраховані на читання додаткової літератури та першоджерел, на довгочасні спостереження;
- 7) знаходити не єдине рішення, а декілька самостійних;
- 8) здійснювати самоперевірку та аналіз особистих пізнавальних і практичних дій [4].

Забезпечення активності та зацікавленості учнів у навчанні сприяється створенням ситуацій успіху, коли кожен школяр відчуває радість досягнення, піднесення власної гідності та віру в себе.

Одним із прийомів формування самостійності в молодшому шкільному віці є самостійна робота. Варто зауважити, що розрізняють поняття «самостійна робота» та «самостійна діяльність». Перше — це форма індивідуальної праці, а друге — характер пізнавальної активності: виявлення ініціативи (замість відповідності), формування власних думок (не лише повторення ідей інших). Мета самостійної діяльності — не лише закріплення знань та навичок, але й розвиток універсальних вмінь, таких як наполегливість та пошукова активність. Процес самостійного пізнання вимагає зусиль і терпіння, іноді виходячи за межі індивідуальної мотивації.

Самостійна робота проводиться без учителя, у той час, як самостійна діяльність може передбачати його присутність. Іншими словами, самостійна робота передує самостійній діяльності у вузькому розумінні. А самостійна діяльність в широкому контексті включає самостійну роботу [5].

Головними вимогами до системи самостійних робіт є стимулювання вирішення основних дидактичних завдань: набуття глибоких та стійких знань, розвиток пізнавальних здібностей, формування вмінь самостійно здобувати,

розширювати та узагальнювати інформацію, а також її застосування на практиці. Система самостійних робіт має відповідати основним принципам дидактики, зокрема, принципам доступності, систематичності, зв'язку теорії з практикою, а також принципу навчання на високому науковому рівні. Вирішення завдань активізації самостійної роботи спирається на два основних способи: раціональне поєднання управління та самоуправління навчальною діяльністю та оперативне регулювання та корекція ходу освітнього процесу [5].

Навчальна самостійна діяльність молодших школярів передбачає вміння орієнтуватися в умовах проблеми, аналізувати факти, встановлювати зв'язки та залежності між ними, використовувати набутий досвід, виділяти ознаки та формулювати узагальнення та висновки. На основі цього визначаються різноманітні типи пізнавальних завдань для учнів у початковій школі:

- 1) Сортування навчального матеріалу: учень впорядковує навчальний матеріал згідно з завданням вчителя.
- 2) Порівняння у формі зіставлення і протиставлення: допомагає відкрити нові властивості, ознаки предметів і явищ, що вивчаються.
- 3) Використання аналогії: перенесення способу дії з одного контексту на інший.
- 4) Класифікація предметів і явищ навколишнього середовища: учень впорядковує їх за певними критеріями або ознаками.
- 5) Виділення головного: учень визначає найважливіші аспекти або інформацію.
- 6) Встановлення причинно-наслідкових зв'язків: розуміння залежності між подіями чи явищами.
- 7) Доведення істинності судження: аргументоване встановлення правдивості або неправдивості певного твердження [46].

Ці типи завдань сприяють розвитку у школярів критичного мислення, аналітичних та логічних навичок, що є важливими компонентами навчання на початковому етапі [3].

У залежності від рівня самостійної продуктивної діяльності учнів, можна виділити чотири типи самостійних робіт, кожен з яких має свою унікальну дидактичну мету.

Перший тип — відтворюючі самостійні роботи. Вони необхідні для запам'ятовування способів дій в конкретних ситуаціях та формування умінь і навичок. Ці роботи допомагають молодшим школярам засвоїти необхідні дії, хоча їхня самостійність обмежена простим відтворенням дій за зразком. Такі роботи створюють ґрунт для подальшої самостійної діяльності учнів.

Другий тип — реконструктивно-варіативні самостійні роботи. Вони дозволяють учням самостійно знаходити способи вирішення завдань на основі раніше отриманих знань та задуму вчителя. Ці роботи сприяють осмисленому перенесенню знань у типові ситуації, розвитку аналітичних навичок та внутрішніх мотивів пізнання.

Третій тип — евристичні самостійні роботи. Вони формують уміння учнів пошуку відповідей за межами відомого зразка. Учні самі обирають шлях вирішення завдання на основі вже відомих знань, що сприяє розвитку творчої особистості та самоосвіти.

Четвертий тип — творчі самостійні роботи. Вони є найвищим рівнем самостійної діяльності, який дозволяє учням отримувати нові знання та зміцнювати навички самостійного пошуку знань. Ці роботи є вінцем системи самостійної діяльності школярів, формуючи творчу особистість та розумову активність [50].

У практиці навчання кожен тип самостійної роботи має свої варіації, які використовуються на уроках та у позаурочний час:

- 1) Робота з книжкою. Це робота з текстом та графічним матеріалом підручника, яка містить переказ основного змісту, складання плану відповіді, аналіз, порівняння та узагальнення матеріалу кількох параграфів.
- 2) Вправи: тренувальні, відтворюючі, складання завдань та запитань, рецензування відповідей, вправи на вироблення практичних умінь та навичок.

- 3) Розв'язання завдань та виконання практичних і лабораторних робіт.
- 4) Перевірочні самостійні роботи, контрольні роботи, диктанти, твори.
- 5) Підготовка доповідей та рефератів.
- 6) Виконання індивідуальних та групових завдань.
- 7) Домашні лабораторні дослідження та спостереження.
- 8) Технічне моделювання та конструювання.

Більшість з цих видів самостійних робіт може використовуватися на різних рівнях самостійної діяльності учнів і дозволяє досягти різноманітних дидактичних цілей. Розумна комбінація цих видів робіт створює ефективне середовище для навчання та розвитку учнів.

Самостійна робота в рамках освітнього процесу в школі вирішує широкий спектр завдань, а саме:

- 1) Закріплення та розширення знань та умінь.
- 2) Набуття додаткових знань та навичок.
- 3) Формування вміння застосовувати здобуті знання на практиці.
- 4) Розвиток орієнтації на якісне освоєння навчального матеріалу.
- 5) Розвиток навичок самоорганізації.
- 6) Формування самостійності процесів мислення, пам'яті та уваги.
- 7) Вироблення навичок ефективної самостійної, практичної та дослідницької діяльності [45].

Домашня навчальна робота дозволяє учням переглянути матеріал, який був вивчений на уроці, самостійно й у спокої розібратися з ним. Це надає їм можливість визначити, що вони засвоїли, а що потребує додаткового уточнення або роз'яснення. Такий процес підвищує рівень розуміння навчального матеріалу та допомагає запам'ятати його на довготривалій період.

Виконання домашніх завдань також сприяє розвитку самодисципліни та організаційних навичок учнів, оскільки вони повинні самостійно планувати

свій час та визначати пріоритети у навчанні. Крім того, це вчить школярів відповідальності за своє навчання та готує до подальшого самостійного вивчення матеріалу [28].

Ключовим чинником у формуванні самостійності молодших школярів є взаємодія між вчителем та учнем. Дитина може самостійно регулювати спільну діяльність, особливо коли їй складно впоратися з завданням власноруч. Прикладом такої самостійності є постановка дитиною питань дорослому. У таких випадках важливо розглядати самостійність як вияв ініціативи дитини у встановленні навчальних відносин із вчителем. Самостійність проявляється у власному активному відгуку на педагогічний вплив.

Існують щонайменше три основні типи спільної діяльності між вчителем і учнями. Перший тип ґрунтується на інструктивно-виконавських засадах, де дорослий виступає як джерело знань, умінь і навичок, які дитина має копіювати під його контролем. У такій діяльності важко бачити джерело самостійності дитини.

Другий тип спільної діяльності передбачає представлення освітнього матеріалу дорослим у проблемній формі, де завдання стають виглядом різноманітних викликів для дитини. Проте, хоча форма подання матеріалу може бути іншою, розвинення самостійності дитини тут не на першому плані.

Третій тип спільної діяльності радикально відрізняється від попередніх, оскільки дитина не знає принципу розв'язання поставленої перед нею задачі, а дорослому цікавий сам процес пошуку та відкриття цього принципу дитиною. У такому контексті самостійність стає результатом творчої співпраці дитини та дорослого [11].

Процес виховання самостійності вимагає від педагогів великого терпіння та уміння навчити вихованців приймати критику та адекватно на неї реагувати. Важливо також навчити їх відповідальності, яка передбачає свідомий вибір і добровільне прийняття рішень. Внутрішня дисципліна, що поєднує в собі чітке виконання обов'язків та творчий підхід до діяльності,

відрізняє самостійну особистість. Така людина управляє своїми вчинками, а не вони нею [5].

Функції педагога різноманітні: він є керівником, організатором та технологом освітнього процесу, формує знання та уміння, сприяє індивідуальному пізнанню студента та перетворенню його на суб'єкт саморозвитку [2].

Успіх у навчанні значною мірою залежить від ставлення школярів до знань та мотивації їхньої навчально-пізнавальної діяльності. Для розвитку цих аспектів педагог Юрій Бабанський радить роз'яснювати їм громадську й особисту значущість навчання, навчати виявляти наполегливість та силу волі, заохочувати виконання завдань підвищеної складності, а також чітко визначати цілі, завдання та критерії оцінювання. Розв'язання цих завдань є нерозривним від формування у школярів самостійності [3].

Виконання домашніх завдань теж відіграє важливу роль у навчанні школярів, особливо на початковому етапі. Це форма самостійного вивчення матеріалу поза шкільними стінами, що сприяє глибшому засвоєнню знань, закріпленню умінь та навичок [45].

Отже, виховання самостійності у школяра — це важливий етап в його особистісному розвитку, ключ до активності в навчальних справах та в інших аспектах життя. Розвиток самостійності серед учнів в рамках навчання та виховання є однією з центральних проблем педагогічної науки і практики, а також основним завданням вчителя сучасності. Ефективність самостійної роботи проявляється, коли учні розуміють свої успіхи як результат власних зусиль та помилок, які вони роблять у процесі своєї роботи.

Значення самостійної роботи в освітньому процесі надзвичайно велике. Вона сприяє формуванню самостійності як ключової риси особистості, реалізації принципу індивідуального підходу та можливості адаптувати навчальні завдання до потреб кожного учня. Це також допомагає досягти більш глибокого та стійкого засвоєння знань.

1.3. Характеристика провідної діяльності молодших школярів

Провідна діяльність молодших школярів є ключовим аспектом їхнього розвитку та навчання. У цьому віці діти активно освоюють світ навколо себе, формують навички та уміння, які відіграють важливу роль у подальшому їх житті. Характеристика провідної діяльності цих маленьких учнів допомагає зрозуміти їхні потреби, інтереси та здібності, що є важливим для створення ефективних програм навчання та виховання.

Освітній процес стає головним полем активності молодших школярів, адже саме через навчання вони пізнають навколишній світ, формують своє уявлення про нього і вчаться взаємодіяти з іншими. Цей процес передбачає не лише засвоєння знань, а й розвиток інтелектуальних, творчих і соціальних здібностей дитини, що робить його надзвичайно важливим етапом у становленні особистості. Однак для того, щоб оволодіти необхідними навичками й досягти успіху, школярі потребують спрямування та підтримки з боку дорослих, особливо вчителів, які виступають наставниками та координаторами цього шляху.

Навчальна діяльність є базовою основою для розвитку дитини, оскільки спрямована на формування її інтелектуального потенціалу, особистісних якостей і творчого підходу до вирішення завдань. Вона включає не лише опанування базових знань, умінь і навичок, а й оволодіння способами самостійного мислення, аналізу й прийняття рішень. У процесі навчання молодші школярі виконують завдання, що вимагають від них не лише запам'ятовування інформації, а й активного мислення, творчого підходу та участі в обговореннях і спільній діяльності.

Структура освітнього процесу складається з кількох основних елементів, серед яких важливу роль відіграють навчальні завдання. Вони є тим стимулом, який спонукає дитину до активності, допомагає розвивати її інтерес до навчання і мотивує до подальшого пізнання. Крім того, навчальні дії забезпечують практичну реалізацію завдань, адже саме через діяльність діти засвоюють теоретичні знання та вчаться застосовувати їх у реальному житті.

Контроль і оцінка є невід'ємною частиною освітнього процесу, оскільки дозволяють учням усвідомити свої досягнення, визначити напрямки для вдосконалення та отримати зворотний зв'язок від учителя. Вони також стимулюють самоконтроль і саморефлексію, які є важливими складовими розвитку самостійності у школярів. Завдяки цьому діти вчаться оцінювати свої сили, планувати наступні кроки та робити висновки з власного досвіду [21].

Основна увага в початкових класах приділяється засвоєнню теоретичних знань. Учні вчитимуться застосовувати загальні методи у відношеннях між різними величинами та ситуаціями. Контрольні та оцінювальні дії допомагають їм перевіряти правильність виконання завдань та оцінювати свій успіх.

Під час навчальної діяльності вчителі детально розкривають особливості навчальних ситуацій, що сприяє розвитку пізнавальної активності та інтересу до навчання учнів [4].

Першими кроками у навчанні, які робить молодший школяр, є виконавські та технічні дії. Але він не здатний відразу оволодіти всіма аспектами навчальної діяльності. Спочатку він опановує лише базові навички виконання завдань, поки вчителі відповідають за мету, спосіб, контроль та оцінку.

З часом, коли навчальні можливості дитини розширюються, а мотивація до навчання змінюється, він намагається освоїти повний спектр учбової діяльності та вчитися контролювати її хід. Вже у кінці другого та в третьому класах учні починають самостійно виконувати окремі компоненти учбової діяльності шляхом саморегуляції. Вони навчаються розуміти загальний підхід до вирішення завдань та визначати свої можливості у їхньому виконанні.

Особливо важливими є навчальні дії, спрямовані на виділення та узагальнення головних характеристик предметів, які вони вивчають. Ці навички активно формуються у другому та третьому класах, коли учні часто повинні переказувати оповідання своїми словами, складати плани переказу, коротко формулювати умови задач та інше.

Учні проявляють свій інтерес до навчання через бажання зрозуміти сутність предметів та знайти загальний підхід до вирішення завдань. Цей підхід сприяє формуванню бажання й здатності до навчання [15].

Визначальна роль навчальної діяльності проявляється в її впливі на всю систему взаємин дитини з суспільством, яка включає в себе як зміст, так і форму організації громадського життя. Через навчальну діяльність формується не лише окремі психічні якості, але й особистість молодшого школяра в цілому.

Варто наголосити, що навчальна діяльність є складною за своєю структурою і тільки розпочинається до початку шкільного навчання.

Структура навчальної діяльності включає наступні елементи:

- 1) мотивація;
- 2) навчальні завдання;
- 3) навчальні дії;
- 4) контрольні дії;
- 5) оцінювальні дії.

Навчальне завдання — це завдання, яке учень має вирішити, оволодіваючи загальним способом розв'язання певного класу практичних завдань. Встановлення навчального завдання означає введення учня у ситуацію, де він повинен орієнтуватися на загальний спосіб його вирішення в усіх можливих умовах.

Навчальна дія — це зміна навчального матеріалу або побудова відповідного способу орієнтації в об'єкті. Це ті дії, які учень повинен здійснити для виявлення властивостей предмета, який він вивчає [24].

Мотиви навчальної діяльності в молодшому шкільному віці визначаються сформованістю мотиваційної сфери, яка, як правило, складається з різних потреб, мотивів, цілей і інтересів.

Дитина часто приходить до школи з мотивом «стати школярем» і отримати новий, більш дорослий статус. Протягом перших днів цей мотив може бути дуже сильним. Однак з часом цей мотив може згасати, і шкільне

життя стає для дитини звичним. Часто мотивація зводиться до отримання певного результату (наприклад, гарної оцінки), що може звузити зміст навчання та сприяти виникненню проблем [33].

Для ефективного навчання важливо, щоб мотивація була внутрішньою, тобто щоб зміст діяльності відповідав мотиву. Така пізнавальна мотивація, яка відповідає потребі в пізнанні та інтелектуальній активності, є дуже важливою.

Повна й ефективна навчальна діяльність передбачає розвиток ряду важливих вмінь:

- 1) Чітко визначати і усвідомлювати навчальні завдання.
- 2) Самостійно знаходити та розв'язувати різноманітні завдання, застосовуючи загальні стратегії вирішення проблем.
- 3) Об'єктивно оцінювати та контролювати свою діяльність, коригуючи її у процесі.
- 4) Володіти навичками саморефлексії та саморегуляції діяльності.
- 5) Використовувати принципи логічного мислення.
- 6) Вміло користуватися різними формами узагальнення, включаючи теоретичні.
- 7) Брати активну участь у колективних видів діяльності.
- 8) Розвивати високий рівень самостійної творчої активності.

Проте в традиційній шкільній практиці перевага надається навчанню конкретних практичних навичок, таких як читання, письмо і рахунок, тоді як формування зазначених вище вмінь здійснюється недостатньо систематично та свідомо. Часто це відбувається випадково, без чіткого усвідомлення, і вважається додатковим результатом, виходячи з інтуїтивного узагальнення досвіду, набутого у різних навчальних ситуаціях [44].

Формування пізнавальної мотивації напряму пов'язане з утриманням та методиками навчання. При традиційних методиках формування цієї мотивації може бути недостатнім. Зміна звичайної діяльності на навчальну передбачає зміну мотивів. У більшості випадків у школі використовуються методи зовнішніх стимулів, де оцінка виступає як засіб зовнішнього стимулювання,

створюючи систему примусу. Але справжня мотивація виникає тоді, коли діти радісно йдуть до школи, де навчання відбувається зацікавлено, цікаво та змістовно.

У молодшому шкільному віці ігрова діяльність відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку особистості дитини. Гра впливає на формування навичок спілкування, розвиває почуття, сприяє вольовій регуляції поведінки. Під час ігор діти навчаються взаємодіяти в складних взаємини змагання, співробітництва та підтримки, що сприяє розвитку стриманості, рефлексії та волі до перемоги.

Прояви самостійності у молодших школярів можна помітити під час розгортання складних колективних ігор, які потребують узгодженості дій, спільного вирішення завдань і дотримання правил. Саме у процесі таких ігор діти вчаться брати на себе відповідальність, приймати рішення, враховувати думку інших учасників і діяти відповідно до обраної ролі. Важливим аспектом розвитку самостійності стає здатність дітей виконувати складні та відповідальні завдання, доручені групі, що допомагає їм усвідомити цінність власного внеску у спільну справу та формує навички самоорганізації.

Водночас самостійність дітей проявляється не лише у їхній діяльності, а й у здатності оцінювати роботу та поведінку однолітків. Цей елемент є надзвичайно важливим, адже через такі оцінки діти починають розуміти критерії оцінювання, порівнювати їх із власними досягненнями та аналізувати, як можна вдосконалити свої дії. Подібна рефлексія допомагає їм розвивати критичне мислення та відповідальне ставлення до власних рішень.

Важливу роль у формуванні самостійності відіграють рольові ігри. Вони створюють для дітей можливість відтворювати та приміряти на себе різні соціальні ролі, які привертають їхню увагу в реальному житті. Через гру дитина досліджує, як діяти у конкретних ситуаціях, і намагається відтворювати риси характеру, які викликають у неї симпатію чи захоплення. Таким чином, рольові ігри стають своєрідним інструментом для розвитку не лише самостійності, а й багатьох інших важливих якостей особистості.

Водночас це стимулює молодших школярів до самовиховання, адже через гру вони прагнуть наслідувати позитивні приклади, розвиваючи ті риси характеру, які вважають важливими.

Окрему роль у цьому процесі відіграють дидактичні ігри. Вони не тільки сприяють розвитку навчальних умінь і навичок, а й стають джерелом формування особистісних якостей дитини. Дидактичні ігри вчать дітей самостійно знаходити рішення поставлених завдань, працювати з інформацією, дотримуватися алгоритму дій, розвивають їхню ініціативність і наполегливість. Завдяки таким іграм діти вчаться ставити перед собою цілі, планувати свої дії та оцінювати їхні результати.

Серед творчих видів діяльності молодших школярів, які сприяють розвитку самостійності, важливе місце займають розповіді. Діти з великим задоволенням вигадують історії та казки, виражаючи через них власні думки, уявлення та емоції. Це не тільки формує їхнє мовлення, а й розвиває уяву, творче мислення та здатність до самовираження. Окрім того, художньо-мовленнєва діяльність допомагає дітям усвідомлювати себе як творців, здатних генерувати ідеї та втілювати їх у життя.

Важливим джерелом самовираження для дітей є музична діяльність і малювання. Вони використовують ці види творчості для передавання власних почуттів, уявлень та емоцій. Навіть якщо їхні малюнки залишаються схематичними, вони дозволяють дитині відтворювати свій внутрішній світ через зорові образи. Ці види діяльності формують у дітей впевненість у власних силах, розвивають їхній естетичний смак і сприяють кращому розумінню власних можливостей[16].

Ліплення дає можливість дітям відтворювати предмети у тривимірному просторі, а виготовлення аплікацій розвиває їхні навички різання та складання композицій. Всі ці види художньої діяльності сприяють розвитку уяви, інтелекту та рухових навичок. Молодші школярі також з великим захопленням займаються конструюванням, що вимагає вміння користуватися специфічними прийомами та методами.

Прилучення дітей до праці відіграє важливу роль у їхньому гармонійному розвитку. Вони навчаються не лише самостійно працювати, але й розуміти значення праці та допомагати один одному. Це сприяє формуванню в них відповідальності, трудової дисципліни та емпатії [19].

Отже, провідна діяльність молодших школярів характеризується переважною спрямованістю на виконавські та технічні дії. На цьому етапі освітнього процесу вони зосереджуються на опануванні конкретних завдань та функцій виконання. У процесі навчання молодший школяр поступово розширює свої навчальні можливості й змінює мотивацію навчання. Починаючи з виконавських функцій, він поступово розвивається до опанування повного спектру навчальної діяльності та дій контролю.

У другому та третьому класах молодші школярі починають виконувати окремі компоненти навчальної діяльності шляхом саморегуляції. Це включає вміння розуміти загальний спосіб вирішення завдань, а також оцінювати свої можливості та контролювати свою діяльність.

У ході провідної діяльності молодших школярів формується низка ключових навчальних умінь, таких як виділення та утримання навчального завдання, володіння рефлексією та саморегуляцією, використання законів логічного мислення та вміння брати участь у колективних діях.

1.4. Стан виховання самостійності в практиці початкової школи

Останні суспільно-економічні трансформації в Україні вимагають нового підходу до виховання та навчання особистості у сучасних умовах. Зміна українського суспільства на шляху до відкритості, демократії, милосердя та поваги покладає акцент на людину, яка здатна керувати подальшим розвитком суспільства через прогрес.

В такому контексті мета освіти та виховання полягає у формуванні творчої особистості, її здібностей до сприйняття нового, повного самореалізації в діяльності та спілкуванні. Це означає всебічне пізнання і самопізнання власного «Я», інтенсивний розвиток духовного потенціалу, а також гармонію між самопізнанням, самовираженням, самоутвердженням та саморозвитком.

Сучасні вимоги вимагають радикальних змін у педагогічному мисленні та підходах до виховання молодого покоління. Ці зміни повинні спрямовуватися на першочергове формування самостійності учнів вже з початкової школи [22].

Науковці та практикуючі педагоги переконані, що початкова школа має створювати основи для формування особистості, розвитку здібностей та прагнень до навчання. Це можливо лише за умови підтримки самостійної діяльності учнів.

Зосередженість педагога на індивідуальному розвитку та вихованні дітей дозволяє враховувати не лише психофізичні аспекти, але й потенційні можливості для подальшого розвитку та самореалізації. Однак, відсутність глибокого розуміння контексту життєвого шляху дитини та її автобіографії може спричинити часткове здійснення педагогічних заходів, спрямованих лише на окремі аспекти розвитку [27].

У сучасній початковій школі велика увага приділяється створенню умов для розвитку самостійності учнів. Це містить в собі не лише вивчення академічних предметів, але й активну роботу над розвитком ключових

навичок, таких як вміння приймати рішення, розв'язувати проблеми, працювати в команді та брати на себе відповідальність за свої дії.

Одним із сучасних ефективних методів виховання самостійності в початковій школі є створення сприятливого навчального середовища, де учні мають можливість досліджувати, вчитися на помилках і самостійно приймати рішення. Важливо, щоб вчителі стимулювали учнів до активної участі в освітньому процесі, надавали їм можливість обирати напрямок свого власного навчання та відчувати відповідальність за свої навчальні досягнення [26].

Проблема сучасності полягає у створенні для вчителів методології вибору та реалізації змісту освіти відповідно до індивідуальних потреб, інтересів та здібностей кожного учня, а також врахування їх творчої особистості. Формування самостійності молодших школярів вимагає використання адекватних методів та технологій навчання:

1) Проблемне навчання створює учням проблемні ситуації, що активізує їхню самостійну діяльність та сприяє глибокому засвоєнню матеріалу.

2) Групові технології навчання сприяють розвитку комунікативних навичок та активізації розумової діяльності через спільну роботу учнів у групах.

3) Ігрові технології навчання залучають учнів до навчальних ігор, що сприяють їхній самореалізації та розвитку творчих здібностей.

4) Технологія проєктного навчання забезпечує реалізацію дидактичної мети через розробку та втілення у життя конкретного проєкту.

5) Інтерактивне навчання створює комфортні умови для кожного учня, де вони можуть відчути свою успішність та розвивати свою інтелектуальну спроможність.

6) Технологія формування критичного мислення спрямована на розвиток особистісного ставлення до об'єкта, аргументованості висновків та здатності до логічного мислення і розв'язання проблем [27].

Крім того, важливою складовою виховання самостійності в початковій школі є співпраця з батьками. Родинне виховання грає значну роль у формуванні цінностей та навичок у дітей, тому важливо, щоб батьки підтримували зусилля школи у цьому напрямку та активно співпрацювали з вчителями [17].

Вимоги до самостійної діяльності учнів є важливим аспектом навчання, який визначається наступними критеріями:

- 1) Завдання повинні бути достатньо об'єктивно складними, щоб спонукати учнів до активної діяльності та звернення за допомогою до вчителя.
- 2) Вони мають надавати зразок або штамп для дій, щоб учні могли розібратися в тому, як виконувати завдання.
- 3) Необхідно передбачити можливість оцінки результатів самостійної роботи, щоб учні могли оцінити свої досягнення без очікування від вчителя.

При використанні самостійних завдань для учнів початкових класів важливо дотримуватися наступних правил:

- 1) Самостійна робота повинна сприяти розвитку розумової активності учнів та базуватися на їхніх знаннях, вміннях, навичках та життєвому досвіді.
- 2) Вона має бути доступною та різноманітною за формою та змістом, щоб стимулювати учнів до активної участі.
- 3) Самостійна робота повинна вносити елемент новизни, щоб зацікавити учнів та сприяти їхньому розвитку.
- 4) Важливо заохочувати учнів до різностороннього вивчення предметів та використовувати різні форми порівняння, аналізу, узагальнень та конструювання матеріалу [9].

Педагогічне керівництво самостійною діяльністю молодших школярів передбачає дотримання комплексу правил, які сприяють ефективному навчанню:

1) Ніколи не відмовляти учневі початкових класів у допомозі, особливо якщо вона є необхідною. Але важливо дотримуватися оптимальної міри та дози втручання.

2) Глибоко розуміти, у чому полягає трудність для учня, перш ніж втручатися в його діяльність, і враховувати його індивідуальні особливості.

3) Передбачати, наскільки діяльність є цікавою для учня і відповідає його нахилам та здібностям, перед тим як надавати допомогу [11].

4) Узгоджувати рівень допомоги з віковими та індивідуальними особливостями дітей, а також з їхнім рівнем розвитку знань та навичок.

5) Допомога повинна обмежуватися нагадуванням загальних положень, постановкою навідних запитань та наданням часткових вказівок, а не прямими підказками. Потрібно залишити дітям право на помилки, щоб вони могли навчитися самостійно їх виправляти.

6) Створити умови для широкого використання допоміжної інформації молодшими школярами, щоб вони мали можливість активно користуватися необхідними ресурсами [9].

Отже, стан виховання самостійності в практиці початкової школи відіграє критичну роль у формуванні особистості кожного учня. Цей процес потребує уважного планування та систематичної роботи з боку вчителів, батьків і учнів.

Спільні зусилля усіх учасників освітнього процесу сприяють створенню сприятливого середовища, де діти мають можливість розвивати свої навички та набувати досвіду самостійності. Важливо забезпечити поступове зростання рівня відповідальності учнів, а також вчити їх приймати власні рішення та виконувати завдання без постійної допомоги вчителя.

Забезпечення ефективного виховання самостійності в початковій школі є важливим етапом у підготовці дітей до подальшого успішного життя та професійного зростання.

Висновки до розділу 1

Отже, самостійність є багатогранною якістю особистості, яка включає в себе морально-вольові, інтелектуальні та соціальні аспекти. Це здатність діяти, мислити і приймати рішення незалежно від зовнішнього впливу, що визначає автономність особистості. Вона ґрунтується на умінні ставити перед собою цілі, відповідати за свої дії та результати, а також на здатності самостійно керувати своєю поведінкою.

Серед основних ознак самостійності виокремлюють ініціативність, критичне мислення, відповідальність, здатність до самостійного прийняття рішень і виконання завдань без зовнішньої допомоги. Ці риси формують базу для особистісного зростання дитини в інших сферах її життя. Виховання самостійності у молодшому шкільному віці є ключовим завданням освітнього процесу, адже саме в цей період закладається фундамент для розвитку активності, ініціативності та відповідальності.

Освітній процес молодших школярів тісно пов'язаний із формуванням умінь та навичок самостійної роботи, що дозволяє їм усвідомлювати власні досягнення як результат своїх зусиль. Це, своєю чергою, допомагає розвивати мотивацію до навчання, адекватну самооцінку та впевненість у своїх силах. Дидактичні підходи, орієнтовані на розвиток самостійності, сприяють адаптації освітнього процесу до індивідуальних потреб учнів, що позитивно впливає на якість засвоєння знань.

У початковій школі формування самостійності починається з виконання виконавських функцій і поступово переходить до усвідомленого виконання навчальних дій із елементами самоконтролю та рефлексії. Молодші школярі вчаться визначати цілі, аналізувати завдання, оцінювати власні можливості й ефективність своїх дій. У процесі навчання діти починають опановувати вміння регулювати свою поведінку, брати участь у колективних завданнях і користуватися законами логічного мислення.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

2.1 Характеристика рівнів самостійності молодших школярів

Експериментальне дослідження проводилося у Гончарівському ліцеї імені героя АТО Д. Степанченко. Досліджуваними стали учні 2-А (експериментальний, 22 учні) та 2-Б (контрольний, 19 учнів) класів.

Експеримент охоплював 22 учні, і для оцінки ефективності методів, крім експериментального, було залучено контрольний клас, де виховання самостійності проводилося за традиційною системою.

На першому уроці було проведено невеличке тестування та анкетування для учнів 2-А класу, визначити початковий рівень сформованості навичок самостійності в учнів (Додатки А, Б).

Тестування охоплювало завдання та питання, спрямовані на виявлення вміння школярів виконувати завдання без допомоги, приймати прості рішення, контролювати свої дії, брати на себе відповідальність за навчальну діяльність та повсякденні обов'язки. Мета тесту полягала у фіксації стартового рівня самостійності дітей, що дозволило б надалі оцінити ефективність запропонованих методик та підходів до розвитку цих навичок у процесі експериментального дослідження. Отримані результати стали відправною точкою для подальшого аналізу динаміки розвитку самостійності впродовж експерименту.

У процесі дослідження для оцінки вихованості учнів було виділено три рівні вихованості самостійності: високий, середній та достатній. Ці рівні містять в собі поведінкові, мотиваційні й когнітивні показники, що характеризують готовність дитини до самостійної діяльності, її здатність приймати рішення, ініціативність та відповідальність за виконану роботу.

1. *Високий рівень вихованості самостійності.* Учні на високому рівні проявляють ініціативу, виконують завдання без додаткових нагадувань,

здатні приймати рішення щодо навчальних дій, розуміють, навіщо вони виконують завдання, і можуть самостійно знайти способи виконання нових завдань. На практиці ці учні добре організовані, відповідальні, ретельно дотримуються інструкцій, однак не потребують постійного контролю. Вони демонструють впевненість у собі, активно взаємодіють із вчителем та однокласниками, допомагаючи іншим. Їхні результати виконання завдань стабільно високі, а помилки — рідкісні.

2. *Середній рівень вихованості самостійності.* Учні середнього рівня потребують часткової допомоги й додаткових пояснень з боку вчителя. Вони виконують поставлені завдання, але не завжди проявляють ініціативу або прагнуть вирішити завдання самостійно. Ці школярі часто потребують підказок або додаткових інструкцій, але можуть працювати без контролю протягом короткого часу. На практиці вони здебільшого виконують вимоги, але роблять це без особливого ентузіазму. Такі учні не завжди ініціюють спілкування з учителем або однокласниками щодо вирішення завдання, хоча й приймають допомогу, коли вона їм потрібна.

3. *Достатній рівень вихованості самостійності.* Учні з достатнім рівнем вихованості демонструють значну залежність від допомоги вчителя або однокласників. Вони часто не можуть виконати завдання самостійно, навіть при наявності інструкцій, та потребують постійного контролю і спонукання. Ці діти не ініціюють дій щодо виконання завдань і легко відволікаються. Навчальні завдання виконують нерегулярно або з помилками, демонструють недостатню мотивацію та відповідальність. Часто саме ці учні виявляють пасивне ставлення до самостійної діяльності, уникають відповідальності та виявляють стійку невпевненість [39].

Перед проведенням дослідження було проведено анкетування вчителів Гончарівського ліцею імені героя АТО Д. Степанченка, спрямоване на оцінку підходів до виховання самостійності у молодших школярів (Додаток Г).

Вчителі відповідали на запитання щодо застосовуваних ними методів, їхнього впливу на самостійність учнів та спостережуваних результатів у

поведінці дітей. Отримані дані дозволили оцінити актуальні стратегії педагогів, а також виявити потребу в нових підходах і методах. Результати анкетування були проаналізовані з метою удосконалення методичних рекомендацій для виховання самостійності, адаптованих до індивідуальних особливостей дітей з урахуванням особливостей освітнього процесу у 2-А класі Гончарівського ліцею.

Для виховання самостійності у молодших школярів було розроблено методику, що включала систему вправ, спрямованих на формування навичок планування, самоконтролю та підвищення мотивації. Використані методи сприяли поступовому становленню у дітей звички до самостійного виконання завдань, підвищенню впевненості у власних силах і розширенню здатності до відповідального ставлення до навчання.

1. *Вправи на самостійне виконання завдань.* Для підвищення впевненості учнів у власних силах кожне заняття починалося з простої самостійної задачі. Спершу учні мали виконати невелике завдання самотужки, без допомоги вчителя чи однокласників. Це допомагало розвивати навички самостійного аналізу і стимулювало внутрішню мотивацію.

Поступово завдання ускладнювалися, переходячи від простих дій до комплексних задач, що потребували планування і самоконтролю. Наприклад, учням пропонували вирішити арифметичну задачу, але з додатковими умовами чи варіативністю в підході. Після виконання кожного завдання проводилося обговорення, де учні ділилися своїми результатами, обговорювали виниклі труднощі та ділилися стратегіями, які допомогли їм впоратися. Цей підхід поступово зміцнював їхню впевненість у можливості справлятися із завданнями самостійно (Рис. 2.1).

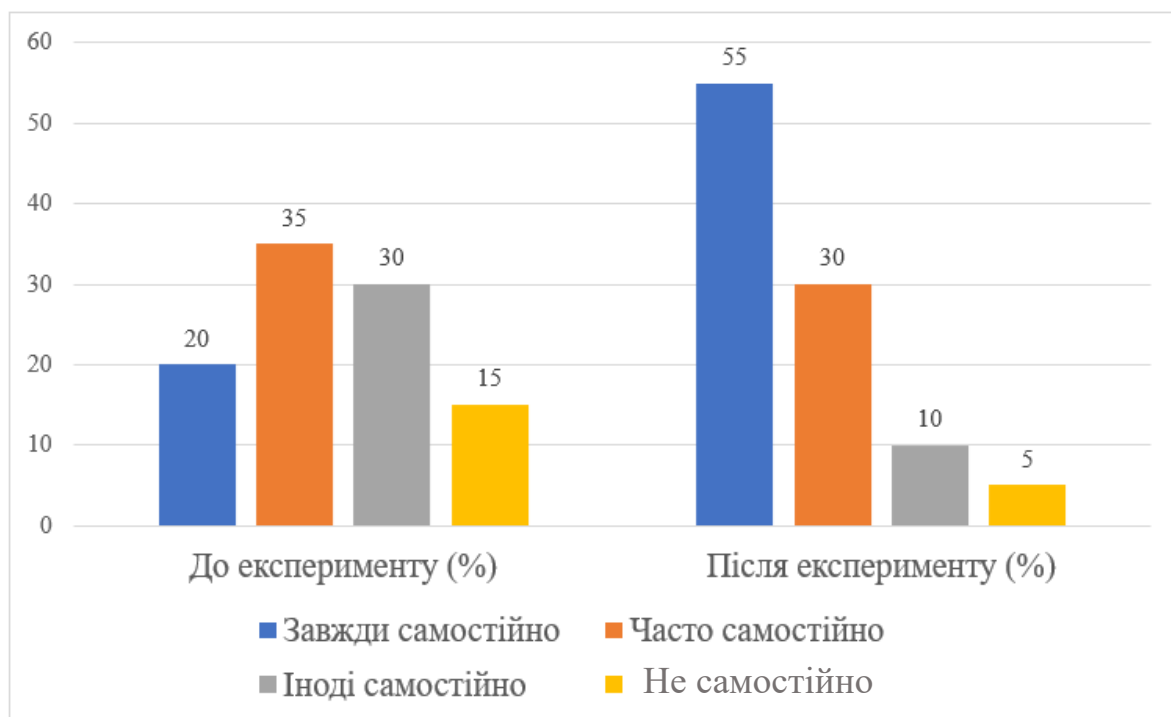

Рис. 2.1 - Частота виконання самостійних завдань учнями 2-А класу до та після експерименту

2. *Вправи на прийняття рішень.* Учням пропонувався вибір у різних аспектах виконання завдань. Дітям дозволяли самостійно обирати варіанти виконання: як ілюструвати прочитаний текст, у якому порядку виконувати завдання, який спосіб розв'язання задачі обрати.

Наприклад, після читання історії вони могли обрати, як саме представити її зміст: створити малюнок, зробити короткий переказ або скласти інсценізацію. Це не тільки сприяло формуванню вміння приймати рішення, а й виявляло їхні творчі здібності та індивідуальні інтереси. Вибір методу розв'язання задачі дозволяв учням відчувати відповідальність за свій вибір і усвідомлювати можливі наслідки, що сприяло більш осмисленому підходу до навчання (Рис. 2.2).

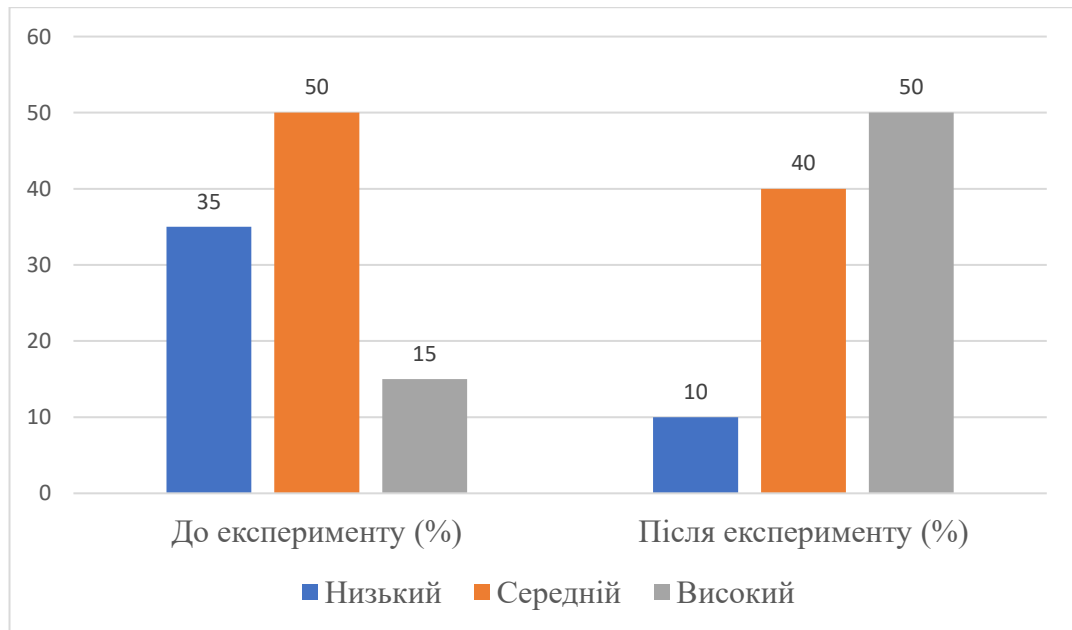

Рис. 2.2 - Рівень впевненості учнів 2-А класу у виконанні завдань

3. *Навчальні ситуації на розвиток відповідальності.* Кожен учень мав підготувати презентацію, де представляв свої напрацювання, зроблені у межах конкретної теми. Під час роботи над проектом діти самостійно обирали, які матеріали використовувати, як організувати презентацію, а також були відповідальними за дотримання часу виступу. Також, групові завдання, у яких кожен учень виконував певну роль і відповідав за конкретну частину роботи. Це навчало дітей працювати як в команді, так і самостійно, відчувати відповідальність за результат своєї діяльності, а також бачити зв'язок між власними зусиллями і спільним успіхом проекту (Додаток Д).

4. *Система заохочень і позитивного підкріплення.* Для закріплення позитивних змін у поведінці учнів була впроваджена система заохочень. Нагороди вручалися тим дітям, які успішно виконували самостійні завдання або проявляли ініціативу. За кожне вдало виконане завдання учень отримував жетон чи бал, який можна було обміняти на додатковий приз або можливість виконати цікаве завдання на вибір.

Ця система дозволяла дітям бачити конкретні результати своєї самостійної діяльності та посилювала внутрішню мотивацію до самовдосконалення. Наприклад, після збору певної кількості жетонів учні отримували можливість вибрати цікаву активність для всієї групи, що

підтримувало командний дух і стимулювало самостійність кожного учня (Рис. 2.3).

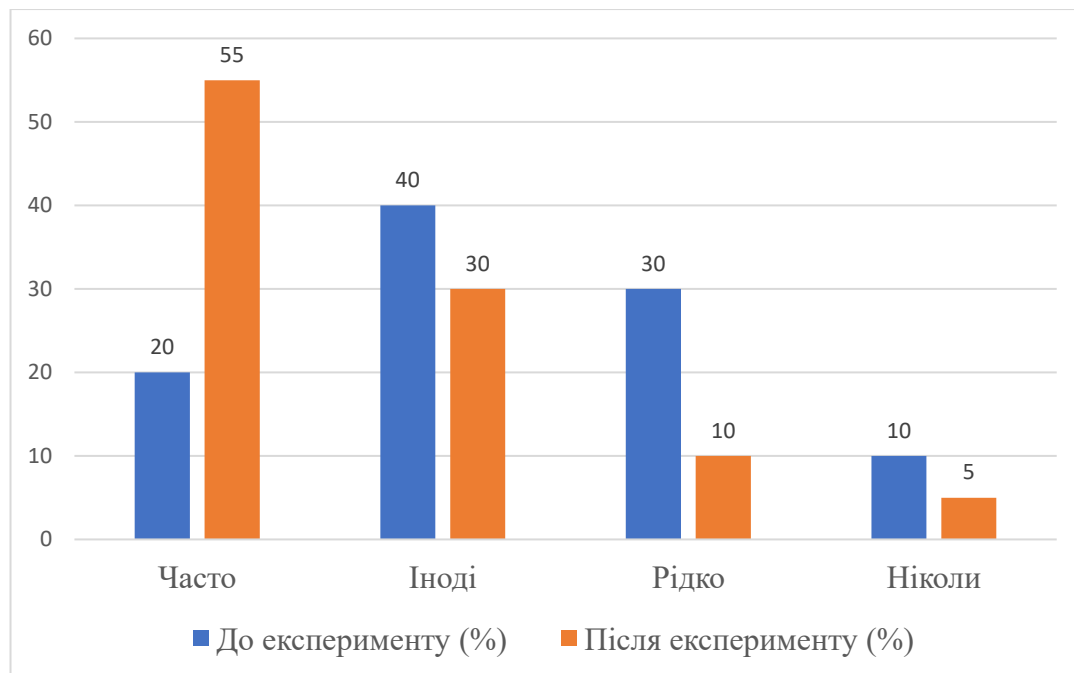

Рис. 2.3 - Частота прояву ініціативи учнями 2-А класу

На основі проведеного експерименту було складено таблицю, що відображає рівні самостійності в експериментальному та контрольному класах до та після впровадження розробленої методики (Таблиця 2.1 та Таблиця 2.2).

Таблиця 2.1

Рівні самостійності в експериментальному та контрольному класах до впровадження розробленої методики

Рівень самостійності	Експериментальний клас (до експерименту)	Контрольний клас (до експерименту)
Високий	4 учні (18%)	3 учні (15%)
Середній	10 учнів (45%)	6 учнів (33%)
Достатній	8 учнів (37%)	10 учнів (52%)

Таблиця 2.2

**Рівні самостійності в експериментальному та контрольному класах
після впровадження розробленої методики**

Рівень самостійності	Експериментальний клас (після експерименту)	Контрольний клас (після експерименту)
Високий	9 учнів (41%)	4 учні (21%)
Середній	11 учнів (50%)	7 учнів (37%)
Достатній	2 учні (9%)	8 учнів (42%)

Результати подані у таблицях 2.1 та 2.2 демонструють, що після завершення експерименту спостерігалися значні зрушення в експериментальному класі (2-А). Число учнів із високим рівнем самостійності зросло з 18% до 41%, тоді як у контрольному класі (2-Б) ця цифра змінилася незначно. Показник середнього рівня також покращився в експериментальному класі, а число учнів із достатнім рівнем зменшилося до мінімуму.

Крім того, на десятому уроці було проведено підсумкове тестування, яке стало важливим інструментом для оцінки ефективності впроваджених методик і підходів до формування самостійності у молодших школярів, зокрема учнів 2-А класу. Це тестування, що детально описане у Додатку В, дозволило не лише перевірити наявний рівень сформованості навичок, але й оцінити динаміку змін, що відбулися у результаті реалізації експериментальних педагогічних методів. Отримані результати тестування були співставлені з даними, які були зафіксовані до початку експерименту, що дало можливість провести всебічний аналіз змін у рівнях самостійності учнів.

Особливу увагу під час аналізу було приділено тому, наскільки покращилася здатність дітей до самостійного виконання завдань, прийняття рішень, взяття на себе відповідальності за власну діяльність та проявів

самоконтролю. Зміни в цих аспектах є критично важливими показниками, адже вони свідчать про зростання не лише навчальних умінь, а й загальної особистісної зрілості учнів. Результати тестування демонструють, наскільки ефективними виявилися розроблені дидактичні підходи, спрямовані на стимулювання ініціативності, розвитку критичного мислення та здатності діяти автономно.

Виявилось, що впроваджені методики, такі як використання інтерактивних завдань, ігрових технологій, групових і парних форм роботи, сприяли значному зростанню самостійності учнів. Вони стали краще орієнтуватися у поставлених завданнях, активніше брати участь у їхньому обговоренні, демонструвати більшу ініціативу та здатність виконувати завдання без сторонньої допомоги.

Під час тестування учні також виявили вищий рівень впевненості у власних силах, здатність аналізувати свої помилки та самостійно шукати шляхи їх виправлення. Це свідчить про успішне формування таких важливих складових самостійності, як рефлексія та саморегуляція. Учні стали краще усвідомлювати, як їхні дії впливають на результати роботи, і більше відповідальності брати за свої рішення. Це дозволило дійти висновку, що запропоновані педагогічні підходи не лише сприяли формуванню самостійності, але й позитивно вплинули на їхню навчальну мотивацію та загальний інтерес до навчання.

Таким чином, результати проведеного експерименту свідчать про те, що впроваджена методика ефективно сприяє формуванню та розвитку самостійності молодших школярів в освітньому процесі. Експериментальний підхід, що передбачає вправи на самостійне виконання завдань, прийняття рішень, відповідальність за результати діяльності та систему заохочень, показав свою ефективність. Учні експериментального класу стали активнішими, впевненішими та більш готовими приймати рішення. Контрольний клас, де використовувались традиційні підходи, продемонстрував незначні зміни в динаміці розвитку самостійності.

2.2 Дидактичні умови формування самостійності молодших школярів

У сучасній системі початкової освіти формування самостійності молодших школярів є одним із важливих завдань, оскільки саме в цьому віці закладаються основи їхнього ставлення до навчання, самоорганізації та особистої відповідальності. Дослідження проведене на базі Гончарівського ліцею імені героя АТО Д. Степанченка для учнів 2-А класу виявило, що для ефективного розвитку самостійності важливо створити специфічні дидактичні умови, які стимулюють активність й ініціативність дітей, допомагають їм набути навички планування, самоконтролю та прийняття рішень.

Під час проведення дослідження було розроблено систему вправ і методик, спрямованих на виховання самостійності учнів через створення середовища, яке сприяє їхньому особистісному розвитку. Нижче розглянемо основні дидактичні умови, які сприяють вихованню самостійності у молодших школярів, зокрема в експериментальному класі.

1. *Забезпечення емоційно-позитивного навчального середовища.* Для успішного розвитку самостійності важливо, щоб діти відчували підтримку з боку вчителя, а також перебували в середовищі, де помилки сприймаються як природна частина освітнього процесу. Емоційно позитивне середовище знижує страх перед помилками, сприяє розвитку впевненості у власних силах і мотивує до самостійної діяльності.

Практичні кроки для досягнення цієї умови:

- Заохочування учнів до ініціативи та висловлення власних ідей.
- Початок занять із завдань середньої складності, щоб діти могли легко їх виконати й отримати перші успішні результати.
- Надання учням можливості обирати завдання і методи їх виконання, що стимулювало їхню впевненість у прийнятті рішень.

2. *Створення умов для розвитку в учнів відповідальності та самоорганізації.* Виховання відповідальності у молодших школярів можливе через завдання, які передбачають їхню участь у групових проєктах, де кожен

учень відповідає за свою частину роботи. Також допомагає розвивати навички самоорганізації залучення дітей до самостійного планування та обговорення результатів.

Приклади практичних підходів:

- Групові та індивідуальні завдання.
- Розробка системи нагород.
- Спільне обговорення помилок у формі діалогу, що навчало дітей оцінювати свою роботу та вчитися на досвіді [18].

3. *Сприяння розвитку самоконтролю та рефлексії.* Навички самоконтролю є одними з найважливіших для формування самостійності. Здатність дитини оцінювати свої дії та їхні результати допомагає усвідомлювати свої сильні сторони й області для покращення. В експериментальному класі були розроблені вправи, які допомагали дітям контролювати свою роботу та аналізувати її.

Для розвитку цієї умови використовували:

- Вправи на самоконтроль. Наприклад, після кожного завдання діти мали перевірити свої відповіді за допомогою критеріїв, наданих вчителем.
- Після завершення кожної вправи діти розповідали, що було легко, а що складно, аналізуючи свої відчуття та результати.
- Школярам запропонували вести зошити, де вони коротко записували свої досягнення і думки, що допомагало їм краще розуміти свої успіхи.

4. *Використання вправ на прийняття рішень.* Прийняття рішень є необхідною навичкою для розвитку самостійності, оскільки воно вчить дітей відповідально обирати та обґрунтовувати свої дії. У експериментальному класі застосовувались вправи, що давали учням свободу вибору у процесі навчання, але водночас вимагали обґрунтування своїх рішень.

Цей підхід втілювався через:

– Завдання з варіативними рішеннями. Учні могли обрати, як виконати вправу, наприклад, у якому порядку розв'язувати задачі або який метод використовувати.

– Ситуаційні вправи. Дітям пропонували вибір способу ілюстрації прочитаного матеріалу або складання власного оповідання за заданою темою [50].

– Рольові ігри, які стимулювали дітей до прийняття рішень у запропонованих ситуаціях, де вони самостійно вирішували, як діяти, і оцінювали наслідки своїх рішень (Додаток Е).

5. Інтеграція самостійності в освітній процес через диференційований підхід. В експериментальному класі диференціація реалізувалась у формі вправ різної складності, а також завдань, що враховували індивідуальні інтереси дітей.

Для цього використовували:

– Диференційовані картки. Для учнів створювалися завдання різної складності — від простих вправ до складніших, які вимагали аналізу і критичного мислення.

– Для учнів із високим рівнем підготовки вводилися завдання, які стимулювали до більш складної самостійної діяльності, а для дітей з початковим рівнем — завдання з поступовим ускладненням.

6. Розробка системи заохочення й оцінювання. Окрім навчальних завдань, важливою складовою виховання самостійності є мотивація, яка часто підкріплюється системою заохочень. Учні експериментального класу отримували жетони, зірочки або інші символічні нагороди за успішне виконання самостійних завдань, прояв ініціативи, що підвищувало їхню внутрішню мотивацію.

Доцільність системи заохочення проявилась у:

– Використанні накопичувальних балів за успішне виконання завдань. Учні отримували бали, які могли обміняти на додаткові права чи бонуси у навчанні.

- Публічне визнання та похвала досягнень.
- Символічні нагороди. Школярам надавалася можливість вибору додаткових привілеїв (наприклад, виконати завдання з партнером) для тих, хто продемонстрував успішні результати [3].

Отже, впровадження дидактичних умов у 2-А класі Гончарівського ліцею показало, що систематичний й продуманий підхід до розвитку самостійності у молодших школярів дозволяє ефективно формувати навички самоорганізації, відповідальності та впевненості. Застосування вправ на самоконтроль, рефлексію та прийняття рішень у поєднанні з позитивною навчальною атмосферою сприяло створенню такого освітнього середовища, в якому діти змогли розвивати самостійність на всіх етапах навчання.

Таким чином, досвід показав, що виховання самостійності є процесом, який вимагає комплексного підходу. Виконання завдань у межах експерименту дало позитивні результати, продемонструвавши зростання рівня самостійності учнів експериментального класу, що стало основою для подальшого використання подібних методик у практиці.

2.3 Зміст роботи з формування самостійності молодших школярів

Метою нашого дослідження було створення та апробація методики виховання самостійності у молодших школярів, яка охоплювала вправи, навчальні ситуації та індивідуальні завдання, що сприяють формуванню самостійності. Для цього використовувалася система вправ і завдань, адаптованих до вікових особливостей дітей та рівня їхньої готовності до самостійної роботи.

Методика виховання самостійності ґрунтувалася на комплексному підході, що охоплював наступні напрямки:

- 1) Формування навичок самоконтролю через серію вправ, що вчили дітей самостійно визначати послідовність дій.
- 2) Мотиваційний підхід, спрямований на створення умов для зацікавленості дітей у результатах власної діяльності.
- 3) Розвиток відповідальності та ініціативності, який реалізовувався шляхом залучення учнів до організації індивідуальних й групових проєктів.

Для розвитку самостійності в учнів початкової школи було розроблено систему вправ, що поступово ускладнювалися за рівнем та вимогами до самостійного мислення. Ця система забезпечувала плавний перехід від базових, індивідуальних завдань до більш складних завдань, які вимагали від учнів навичок планування, контролю та групової роботи. Опис кожного етапу та результати експерименту подані нижче.

Початковий етап. Виконання простих індивідуальних завдань.

На початковому етапі учням давали нескладні завдання, які вони виконували індивідуально. Після виконання діти збиралися в невеликі групи та обговорювали результати, обмінюючись своїми підходами та відповідями. Це дозволяло учням набути впевненості у власних силах і розвивало навички критичного аналізу своїх дій.

Типові вправи:

– Вправа «Знайди пропуски»: прості заповнення пропущених слів у реченнях або доповнення коротких текстів.

– Вправа «Розбери задачу»: вирішення задачі з простою структурою, де не потрібно попереднє планування (Додаток Є).

Результати: на цьому етапі 78% учнів виконали завдання успішно без додаткової допомоги, а 22% потребували підказок та підтримки.

Проміжний етап. Ускладнені завдання з елементами планування.

Після того як учні засвоїли базові навички, завдання ускладнювалися і тепер включали елементи самостійного планування. Наприклад, перед виконанням завдання учні самі визначали послідовність кроків, обирали необхідні інструменти та розподіляли час. Цей етап навчав дітей мислити більш структуровано і розвивав їхні навички самоконтролю та організації.

Типові вправи:

– Вправа «Плануй кроки»: учень отримував задачу і перед її виконанням записував план дій, визначаючи, з чого слід почати і якими кроками дійти до результату.

– Вправа «Щоденник спостережень»: учень веде запис спостережень щодо прогресу в рамках завдання протягом декількох днів, оцінюючи свою роботу та результати.

Результати: 67% учнів змогли самостійно спланувати виконання завдання, а решта (33%) все ще потребували нагляду та підтримки.

Завершальний етап. Складні групові завдання з повним циклом самостійного виконання

На завершальному етапі учням пропонували завдання з високим рівнем складності, що вимагали від них не лише планування, але й узгодження дій у групах, а також контролю виконання кожного етапу. Групи отримували завдання на вибір, що розвивало їхню здатність приймати рішення та координувати дії з іншими.

Типові вправи:

– Вправа «Проект»: група учнів обирає завдання (наприклад, підготувати презентацію чи створити міні-проект), визначає етапи його виконання та розподіляє обов'язки.

– Вправа «Обговорення результатів»: кожна група представляє свої результати, розповідає про виклики та труднощі, аналізує, що можна було покращити.

Результати: на цьому етапі 60% учнів успішно виконували завдання самостійно в групах, демонструючи добре сформовані навички самостійності, 40% учнів ще потребували нагляду та періодичної допомоги з боку педагога (Рис. 2.4).

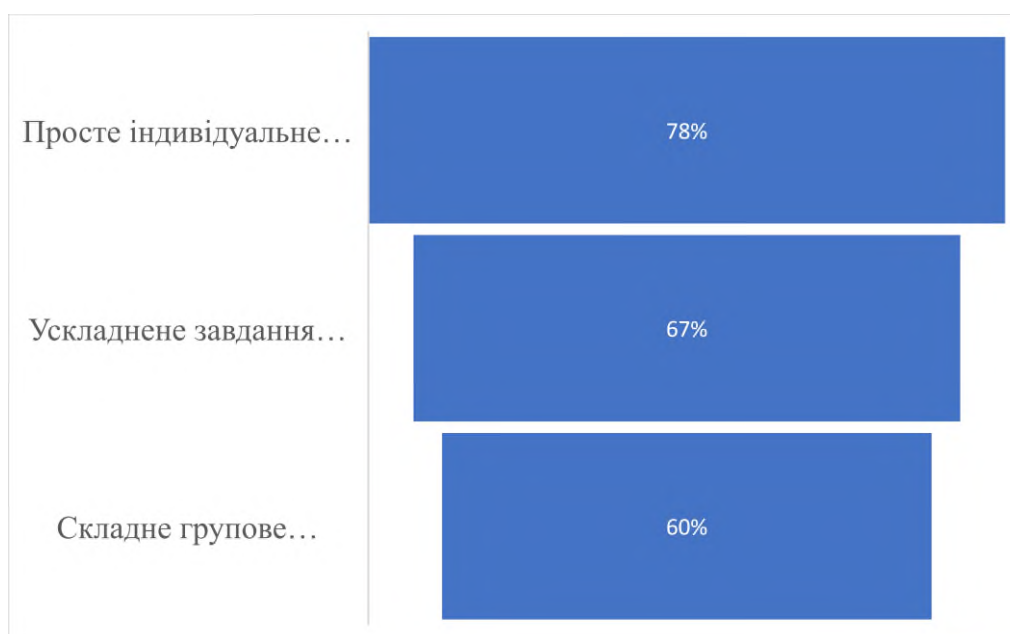

Рис. 2.4 – Результати виконання завдань учнями 2-А класу

Варто сказати, що одним із ключових аспектів, який було впроваджено в рамках експериментального дослідження, є надання учням свободи вибору під час виконання завдань. Цей підхід не лише стимулює інтерес до навчання, але й формує навички прийняття рішень, відповідальності та самоконтролю.

Концепція: надання учням можливості самостійно обирати, як виконувати завдання, або в якому порядку виконувати їхні частини, створює ситуації, в яких діти беруть на себе відповідальність за результати своєї роботи. Це, своєю чергою, допомагає розвивати критичне мислення та вміння аналізувати можливі варіанти дій.

Приклади впровадження свободи вибору:

1. *Вибір способу виконання завдання.* Учні отримували завдання, які могли виконати кількома способами. Наприклад, для творчого завдання з малювання вони могли обрати між аквареллю, олівцями або колажем. Це дозволяло їм обирати той спосіб, який їм більше подобається і в якому вони почувуються комфортніше. Школярам сподобалася вправа «Творчий підхід», де вони самі створювали малюнки або презентації на задану тему, вибираючи будь-який зручний їм спосіб подання.

2. *Вибір порядку виконання частин завдання.* Учні отримували завдання з кількох етапів, які могли виконувати в будь-якій послідовності. Наприклад, підготовка до усного виступу могла починатися з підбору матеріалів, складання плану або створення візуальних допоміжних матеріалів.

3. *Групова діяльність.* Під час групових завдань учні могли обирати, хто з них яку частину роботи буде виконувати. Це забезпечувало можливість розподілу обов'язків відповідно до інтересів і навичок кожного учасника. Тут була використана вправа «Проект в команді». Учні самі обирали ролі (дослідник, дизайнер, доповідач), відповідно до своїх здібностей та вподобань, що розвивало вміння співпрацювати.

Протягом експериментального дослідження спостерігалися позитивні результати у формуванні самостійності учнів (Рис. 2.5). Зокрема, було зафіксовано зростання рівня мотивації до навчання, що підтверджувалося анкетуванням, тестуванням та спостереженнями (Додатки А, Б, В).

Рис. 2.5 - Результати впровадження свободи вибору

Позитивні зміни:

- 75% учнів зазначили, що можливість вибору способу виконання завдання підвищує їхній інтерес до навчання.
- 82% учнів відзначили, що їм подобається приймати рішення і нести відповідальність за виконану роботу.

Доволі цікавою частиною експерименту стала вправа (міні-проект) – «Підготовка до шкільного свята» (Рис. 2.6). Учні були розділені на групи, і кожна група отримувала завдання, пов'язане з організацією свята. Зокрема:

- Група декораторів, яка відповідала за оформлення класу та коридору. Діти самостійно виготовляли прикраси, використовуючи різноманітні матеріали.
- Група ведучих готувала сценарій святкового виступу та відповідала за проведення заходу. Кожен учень у групі мав свою роль: один читав вірші, інший співав пісні, а третій — розповідав жартівливі історії.
- Група дизайнерів створювала афіші та запрошення на свято, включаючи творчий підхід до оформлення (Додаток Ж).

Рис. 2.6 – Результати впровадження міні-проекту

Участь у міні-проекті сприяла розвитку самостійності у дітей. Вони почали усвідомлювати, що від їхньої роботи залежить результат всієї команди. Близько 80% учнів відзначили, що міні-проекти допомогли їм зрозуміти важливість відповідальності та взаємодії в групі.

Приємною несподіванкою для школярів стала створена система заохочень, про яку потрібно розповісти більш детально (Рис. 2.7).

Під час експерименту були застосовані такі системи заохочень як:

1) Жетони за успішне виконання завдань, активну участь у міні-проектах, прояв ініціативи та відповідальність. Кожен жетон символізував досягнення та підвищував самооцінку дітей. Наприклад, за кожен успішно виконану задачу діти отримували один жетон, а за виконання особливо складних завдань — два жетони.

2) Грамоти та дипломи. Наприкінці уроку проводилася урочиста церемонія нагородження учнів грамотами та дипломами за активність у класі та успіхи у навчанні. Це сприяло формуванню почуття гордості за досягнення. Наприклад, учні отримували грамоти в різних категоріях, таких як «Найкращий організатор», «Творчий підхід», «Активний учасник».

Рис. 2.7 - Результати впровадження систем заохочень для учнів 2-А класу

Використання системи заохочень дозволило підвищити мотивацію учнів до навчання. Близько 85% учнів висловили задоволення від системи заохочень і зазначили, що це спонукало їх до більш активної участі в освітньому процесі.

Отже, детальний аналіз проведеного дослідження засвідчив, що розроблена система вправ є ефективною й може бути використана для виховання самостійності в початковій школі.

Результати до та після проведення дослідження в експериментальному та контрольному класах представлені у Додатку 3.

Якщо говорити про рекомендації, то після проведення дослідження можна сміливо говорити про те, як важливо педагогу створити атмосферу, що сприяє самостійній діяльності учнів. Учитель повинен активно залучати дітей до освітнього процесу, заохочувати їх до висловлювання власних думок та ідей. Важливим аспектом є забезпечення комфортного, релаксуючого середовища для навчання, де діти відчувають себе вільно, без страху перед здійсненням помилок. Це може бути досягнуто шляхом застосування інноваційних методів навчання, які стимулюють креативність та ініціативність учнів.

Методика виховання самостійності передбачає використання вправ, що поступово ускладнюються. Маючи хоч і невеликий, але все ж таки досвід, можна порекомендувати почати з простих завдань, які учні можуть виконати самостійно, а потім переходити до більш складних завдань, що вимагають планування та самоконтролю. Це може містити вправи на розв'язання різного роду задач й проблем, проведення досліджень тощо. Важливо забезпечити можливість обговорення результатів виконаних завдань, що допоможе учням усвідомити свої досягнення та помилки.

Наступним елементом є надання учням свободи вибору в процесі навчання. Включення елементів автономії, таких як можливість вибору способу виконання завдань або порядку виконання їхніх частин, сприяє розвитку навичок прийняття рішень. Це формує у дітей почуття відповідальності за результати їхньої роботи, оскільки вони усвідомлюють, що саме їхній вибір вплине на фінальний результат. Рекомендується використовувати ситуації, в яких учні можуть взяти на себе відповідальність за свою роботу, наприклад, під час групових проектів, коли кожен учень має свою роль й обов'язки.

Дуже добре проявила себе запроваджена система заохочень, яка мотивує учнів до активної участі в освітньому процесі. Використання жетонів, грамот, балів за успішно виконані завдання або ініціативу стимулює юних дітей до прояву самостійності. Однак, заохочення повинні бути чітко пов'язані з досягненнями учнів у виконанні самостійних завдань, що допоможе їм усвідомити значення їхньої самостійної роботи.

Крім того, рекомендується активно залучати батьків до процесу виховання самостійності у дітей. Пропонується організація зустрічей, де обговорюватимуться досягнення учнів, їхні успіхи та проблеми. Це сприятиме формуванню єдиного підходу до виховання самостійності, що важливо для успіху в навчанні. Батьки можуть отримати рекомендації щодо того, як підтримувати самостійність дітей вдома, заохочуючи їх до виконання домашніх завдань, організації власного часу та планування діяльності.

Звичайно у ХХІ столітті педагог не може обійтися без використання технологій та інтерактивних методів навчання. Використання сучасних технологій в освітньому процесі підвищує інтерес учнів до навчання, робить його більш інтерактивним й привабливим. Це може включати використання мультимедійних засобів, комп'ютерних програм, онлайн-платформ для виконання завдань, а також участь у віртуальних проєктах.

Не менш важливою є оцінка результатів виховання самостійності. Регулярне анкетування та зворотний зв'язок від учнів допоможуть вчителю зрозуміти, які методи працюють, а які потребують коригування. Це дозволить адаптувати освітній навчальний процес відповідно до потреб учнів і забезпечити максимальну ефективність впроваджених методів.

Виходячи з проведеного дослідження та реалізації методичних рекомендацій щодо формування самостійності у молодших школярів, можна зробити висновок про їх високу ефективність. Впровадження запропонованих підходів дозволило не лише значно покращити рівень самостійності учнів, але й сприяло розвитку їх ініціативності, здатності до прийняття рішень та відповідальності за виконану роботу. Використання різноманітних методів і прийомів, таких як рольові ігри, проєкти, самостійне виконання завдань, позитивно вплинуло на активність учнів, їх мотивацію до навчання і взаємодії у групах.

Аналіз результатів, отриманих після впровадження методичних рекомендацій, показав, що учні стали більш самостійними у виконанні навчальних завдань, почали ефективніше організовувати свою діяльність та працювати над власними помилками. Особливо відзначено покращення в рівні самоконтролю, а також у здатності до розв'язання проблем без постійної допомоги з боку дорослих. Методичні рекомендації сприяли розвитку емоційної та вольової складової самостійності, оскільки учні отримали можливість відчути відповідальність за власні вчинки та досягнення.

Таким чином, запропоновані методичні рекомендації виявились ефективними, адже вони відповідають основним вимогам освітнього процесу

в початковій школі, сприяють розвитку самостійності учнів, формують у них здатність до критичного мислення, планування та організації власної діяльності. Результати дослідження підтвердили, що застосування інноваційних методів та прийомів, зокрема, інтерактивних форм роботи, позитивно впливає на формування самостійності молодших школярів.

У завершенні слід зазначити, що виховання самостійності молодших школярів є складним, але важливим процесом, який потребує системного підходу, творчості та постійного вдосконалення. Реалізація цих методичних рекомендацій в освітньому процесі дозволить не лише підвищити рівень самостійності учнів, а й сприяти їх всебічному розвитку як особистостей. Співпраця вчителя, учнів та батьків, а також використання сучасних технологій і методів навчання створить умови для досягнення значних результатів у вихованні самостійності молодших школярів.

Виконання наведених рекомендацій сприятиме формуванню у дітей навичок самостійності, що є запорукою їх успішного навчання та соціалізації в майбутньому.

Висновки до розділу 2

Детальний аналіз результатів проведеного експериментального дослідження підтвердив ефективність впровадженої методики виховання самостійності молодших школярів у процесі навчання. Застосування розроблених педагогічних прийомів, спрямованих на розвиток самостійного мислення, самоорганізації та відповідальності, дало змогу досягти помітного зростання рівня самостійності учнів експериментального класу. Використання вправ на самоконтроль, рефлексію та прийняття рішень сприяло створенню позитивної навчальної атмосфери, яка стимулювала дітей до прояву ініціативи та активності в освітньому процесі.

У порівнянні з контрольним класом, де застосовувалися традиційні підходи до навчання, учні експериментальної групи показали суттєвий прогрес у таких аспектах, як здатність самостійно виконувати завдання, приймати рішення і нести відповідальність за свої дії. Результати тестувань підтвердили, що систематичне використання інноваційних методів, зокрема інтерактивних форм роботи, має значний вплив на розвиток самостійності молодших школярів. Завдяки комплексному підходу, що включав вправи на планування, організацію та оцінювання діяльності, вдалося досягти гармонійного розвитку особистісних якостей учнів.

Експеримент засвідчив важливість співпраці між учителем, учнями та батьками у вихованні самостійності. Вчителі експериментального класу відзначили, що впроваджені методи підвищили загальний інтерес дітей до навчання, сприяли формуванню впевненості у власних силах і розумінню цінності самостійної праці.

Таким чином, запропонована система виховання самостійності в молодших школярів довела свою ефективність і може бути рекомендована для широкого застосування у практиці початкової школи.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження формування самостійності у молодших школярів було сформовано ряд висновків:

1. Першочергово було здійснено аналіз джерел та літератури з проблеми формування самостійності у молодших школярів. У результаті цього аналізу уточнено поняття, сутність та основні ознаки самостійності. Було встановлено, що самостійність є комплексною якістю особистості, яка проявляється у здатності до прийняття рішень, планування і виконання завдань без сторонньої допомоги. Особливості розвитку цієї якості у молодшому шкільному віці зумовлені фізіологічними та психологічними змінами, які відбуваються у цьому віковому періоді, а також впливом навчальної діяльності, що є провідною для дітей цього віку. Самостійність має кілька основних ознак: ініціативність, самоконтроль, здатність планувати свою діяльність, відповідальність за виконану роботу. Тому важливе завдання вчителя — створити підтримувальне середовище для розвитку цих навичок.

2. Експериментальна частина роботи була спрямована на дослідження стану розвитку самостійності учнів у практиці початкової школи. Проведений діагностичний етап дослідження дав змогу охарактеризувати рівні сформованості самостійності у молодших школярів. З'ясовано, що більшість учнів перебувають на середньому рівні вихованості самостійності, що характеризується залежністю від допомоги вчителя під час виконання завдань та недостатньою ініціативністю. У той же час, значна частина учнів продемонструвала низький рівень самостійності, що свідчить про необхідність подальшої роботи над розвитком цієї якості.

Проведений аналіз дидактичних умов формування самостійності молодших школярів дозволив визначити ключові фактори, які сприяють розвитку цієї якості. Зокрема, виявлено, що ефективному формуванню самостійності сприяють організація освітнього процесу з використанням активних та інтерактивних методів навчання, створення умов для самостійної

діяльності учнів, застосування ігрових та проблемно-орієнтованих завдань, що стимулюють самостійне мислення. Крім того, ефективними є використання активних методів навчання (рольові ігри, групові проєкти), що дозволяють учням проявляти ініціативу і самостійно вирішувати завдання в умовах командної роботи.

Необхідно зауважити, що дидактичні умови виховання самостійності охоплюють організацію освітнього процесу так, щоб кожен учень мав можливість працювати над завданнями, відповідними його рівню розвитку.

3. У процесі дослідження була розроблена система роботи для підвищення ефективності процесу формування самостійності молодших школярів. Ця система охоплювала методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу, спрямованого на розвиток самостійності, а також практичні вправи та завдання, які допомагають учням здобувати навички самостійного планування, контролю та оцінювання своєї діяльності.

У контрольному етапі дослідження було доведено ефективність розробленого підходу: показники самостійності учнів значно покращилися, що свідчить про дієвість запропонованих методів.

Таким чином, результати дослідження підтвердили актуальність і важливість проблеми формування самостійності у молодших школярів. Проведена робота дала змогу не лише виявити особливості розвитку цієї якості, але й запропонувати ефективні шляхи її формування у практиці початкової школи. Використання розробленої системи може стати основою для подальшого вдосконалення освітнього процесу, спрямованого на розвиток самостійної особистості молодшого школяра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аляб'єва Н. Ю. Формування самостійності у молодших школярів на уроках математики засобами проблемного навчання. Херсон: ХДУ, 2020. 53 с.
2. Бех І. Молодший школяр у вікових закономірностях. *Початкова школа*. 2015. № 1. С. 10-13.
3. Бобро А. А., Коваль Т. В. Дидактичні умови організації самостійної роботи молодших школярів. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія: «Психолого-педагогічні науки»*. 2018. № 3. С. 78-82.
4. Богуш А.М., Гавриш Н.В., Курінна С.М., Печенко І.М. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія. Луганськ, Альма-матер, 2006. 368 с.
5. Буряк В. П. Самостійна робота як вид навчальної діяльності школяра. *Рідна школа*. 2001. № 9. С. 49–51.
6. Буряк В. Самостійна робота як системоутворюючий елемент пізнавальної діяльності студентів. *Освітні технології*. 2005. № 5. С. 10-24.
7. Вайнштейн А. Барсукова М. Ідеї трудового виховання в працях К.Д. Ушинського. *Реалізація педагогічних ідей К.Д. Ушинського в освіті сьогодення*: зб. Наук. праць. Житомир ФОП Левковець Н.М., 2015. Вип. 3. С. 131-133.
8. Ведмідь О. Самостійна робота як засіб активізації пізнавальної діяльності молодших школярів. *Проблеми та перспективи розвитку української науки на початку третього тисячоліття*: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку української науки на початку третього тисячоліття» (14-16 грудня 2011 р.). Переяслав-Хмельницький, 2011. С. 68-71.
9. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посіб. Дрогобич: Коло, 2006. 326 с.

10. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
11. Гончарук О. Роль учителя у формування самосвідомості учнів початкової школи. *Молодь і ринок*. 2009. № 7. С. 93-97.
12. Гордійчук О. Формування самостійності в молодших школярів через реалізацію змісту навчального предмета «Українська мова». *Розвиток освітніх систем в умовах євроінтеграційних трансформацій*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (26-27 травня 2021 р., м. Чернівці) Чернівці: Чернівецький нац. Ун-т, 2021. С. 143-148.
13. Гуріна З. В. Розвиток самостійності як базової характеристики підростаючої особистості дитини. *Проблеми сучасної психології*: збірник наукових праць. 2010. Вип. 9. С. 65–74.
14. Дем'янчук О.Н. Світоглядна орієнтація К.Д. Ушинського та його завдання щодо виховання особистості. *Реалізація педагогічних ідей К.Д. Ушинського в освіті сьогодення*: зб. Наук. праць. Житомир ФОП Левковець Н.М., 2015. Вип. 3. С. 59-62.
15. Джумак Г. Самостійна діяльність молодших школярів в умовах розвивального навчання. *Студентський науковий вісник*. 2014. № 35. С. 88-92.
16. Довгань О. Шляхи розвитку самостійності молодших школярів. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (17-18 квітня 2019 р., м. Вінниця). Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2019. Вип. 8. С. 178-179.
17. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
18. Журавльова Л., Сергєєва Л. Формування самостійності молодших школярів в умовах початкової школи. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: «Педагогіка»*. 2015. №2 (15). С. 121-125.

19. Заєць Т. І. Роль дидактичних ігор у формуванні пізнавальної активності молодших школярів. *Початкова школа*. 2010. № 7. С. 66-68.
20. Замашкіна О.П. К.Д. Ушинський про взаємозв'язок навчання і розвитку молодших школярів. *Початкова школа*. 2004. № 4. С. 41-45.
21. Звєкова В. Самостійна діяльність молодших школярів в умовах модернізації початкової освіти. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: «Педагогічні науки»*. Вип. 39. С. 36-40.
22. Івах С. Самостійність як показник суб'єктності дитини старшого дошкільного віку. *Міжнародний науковий журнал освіти та лінгвістики*. 2022. № 1(4). С. 23-31.
23. Калініченко Л. Ідеї Олександри Савченко про вплив пізнавальної активності та самостійності на формування творчого мислення молодших школярів (1970–1990-ті рр.). *Педагогічна освіта: теорія і практика. Серія: «Психологія і педагогіка»*. Київ, 2017. № 28. С. 16–22.
24. Кіт Г. Г. Дидактика початкової освіти: практикум. Вінниця: Документ Принт, 2017. 249 с.
25. Ковальчук А., Соловей В. Виховання у світлі ідей К.Д. Ушинського. *Реалізація педагогічних ідей К.Д. Ушинського в освіті сьогодення*: зб. Наук. праць. Житомир ФОП Левковець Н.М., 2015. Вип. 3. С. 97-100.
26. Король Л. М., Яцюк Н. В. Розвиток самостійності школярів. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/563/2/13.pdf> (дата звернення: 05.04.2024).
27. Кузьменко В. У. Самостійність як складова індивідуального розвитку особистості. *Актуальні проблеми психології*: зб. Наук. статей. Київ: Нора-прінт, 2001. С. 88–91.
28. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка: підручник. Київ: Знання-Прес, 2003. 418 с.
29. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості: монографія. Київ: Вид-во ТОВ «КММ», 2006. 256 с.

30. Максимюк С. П. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Кондор, 2009. 670 с.
31. Мойсієнко Н., Гергель Ю. Сучасні проблеми виховання у спадщині К.Д. Ушинського. *Реалізація педагогічних ідей К.Д. Ушинського в освіті сьогодні*: зб. Наук. праць. Житомир ФОП Левковець Н.М., 2015. Вип. 3. С. 207-209.
32. Паламарчук Л.Б. Етнопедагогічні ідеї у творчості К.Д. Ушинського. *Ідеї К.Д. Ушинського в сучасній педагогіці*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 20–21 лютого 2014 р.). Київ, 2014. С. 89-98.
33. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 136 с.
34. Поддубський Г. С. Виховуємо самостійність. *Початкова школа*. 2010. № 8. С. 63-66.
35. Поліщук Д. С. Становлення та розвиток самостійності як психологічна проблема. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: «Психологічні науки»*. Вип. 7 (52). С. 45-53.
36. Постанова Кабінету Міністрів України Про затвердження Державного стандарту початкової освіти від 21 лютого 2018 р. № 87. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.04.2024).
37. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручник. Київ: Грамота, 2013. 504 с.
38. Савчин М.В. Вікова психологія: навч. посіб. Київ, Академвидав, 2005. 360 с.
39. Свириденко С. О. Педагогічні технології виховання самостійності учня. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: збірник наукових праць. Київ, 2010. Вип. 14. С. 460-469.

40. Старицька О. Розвиток інтелектуальної ініціативи засобами інтерактивного навчання. *Рідна школа*. 2006. № 6. С. 39-41.
41. Степанов О. М. Психологічна енциклопедія. Київ: «Академвидав», 2006. 424 с.
42. Стефаненко В. К.Д. Ушинський про значення праці у вихованні людини. *Реалізація педагогічних ідей К.Д. Ушинського в освіті сьогодення*: зб. Наук. праць. Житомир ФОП Левковець Н.М., 2015. Вип. 3. С. 124-125.
43. Столяренко О. Б. Психологія особистості: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 280 с.
44. Токарева Н.М. Основи вікової психології: навч.-метод. посіб. Кривий Ріг, 2013. 283 с.
45. Хавтирко Н. Роль самостійної роботи в навчанні молодших школярів. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (28-29 березня 2023 р., м. Вінниця). Вінниця: ТОВ «МеркьюріПоділля», 2023. Вип. 12. С. 255-257.
46. Цзінцю С. Пізнавальна самостійність особистості: сутність, основні характеристики, структура. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. 2017. № 5. С. 246-257.
47. Шинтар З. Л. Інтелектуальна самостійність молодших школярів. *Початкова школа*. 2007. № 8. С. 12-16.
48. Ягупов В. В. Педагогіка. Методи контролю і самоконтролю в навчанні. Самостійна робота учнів. URL: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=193 (дата звернення: 04.04.2024).
49. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Либідь, 2002. 560 с.
50. Яремова О., Коновальчук І. Формування умінь самостійної роботи в навчанні молодших школярів. *Майстерність комунікації у мистецькій і професійній освіті*: збірник наукових праць. Житомир: ФОП «Н.М. Левковець», 2020. С. 225-227.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Анкета для учнів 2-А класу

Шановні учні!

Ця анкета допоможе зрозуміти, як ви оцінюєте участь у наших заняттях та проєктах. Ваші відповіді будуть анонімними, тому не соромтеся висловити свою думку!

1. Чи подобається тобі брати участь у класних проєктах?
 - Так
 - Ні
2. Тобі цікаво працювати з іншими учнями в групі?
 - Так
 - Ні
3. Ти хочеш більше брати участь у проєктах?
 - Так
 - Ні
4. Чи допомагає вчитель, коли треба щось зробити на заняттях?
 - Так
 - Ні
5. Які завдання тобі більше подобаються?
 - Творчі (малювання, прикраси)
 - Розповідати вірші або пісні
6. Ти хочеш, щоб завдання були складнішими або простішими?
 - Складнішими
 - Простішими
7. Що б ти хотів змінити в наших заняттях?
 - Більше ігор
 - Більше творчих завдань
 - Нічого

ДОДАТОК Б

Тест для аналізу рівня самостійності молодших школярів (до експерименту)

Інструкція. Відповідайте на запитання, вибираючи один із запропонованих варіантів.

1. Коли тобі дають завдання в класі, ти:
 - Роблю все сам
 - Прошу допомогу у вчителя чи друзів
 - Чекаю, щоб мені сказали, що робити
2. Якщо ти не знаєш, що робити, ти:
 - Пробую сам розібратися
 - Питаю у друга чи вчителя
 - Чекаю, щоб мені сказали
3. Коли тобі дають домашнє завдання, ти:
 - Роблю його самостійно
 - Прошу допомоги у батьків
 - Не люблю робити домашнє завдання без допомоги
4. Якщо тобі важко виконати завдання, ти:
 - Продовжую працювати, поки не зроблю
 - Питаю вчителя чи батьків
 - Відмовляюся від завдання
5. Якщо в тебе є кілька справ, ти:
 - Спочатку зроблю найскладніше, потім інше
 - Починаю з того, що легше
 - Чекаю, щоб хтось сказав, що робити
6. Коли ти працюєш над чимось, тобі важко:
 - Завжди роблю сам, мені це цікаво
 - Іноді мені важко, я запитую допомогу
 - Завжди потребую допомоги

ДОДАТОК В

Тест для аналізу рівня самостійності молодших школярів (після експерименту)

Шановні учні!

Цей тест допоможе зрозуміти, як ти працюєш самостійно зараз.

Відповідай чесно!

1. Коли тобі дають завдання в класі, ти:

- Роблю все сам
- Прошу допомогу, якщо треба

2. Якщо ти не знаєш, що робити, ти:

- Пробую сам розібратися
- Прошу допомогу у вчителя чи друга

3. Якщо ти не зрозумів завдання, ти:

- Продовжую працювати, поки не зрозумію
- Питаю вчителя або друга

4. Коли дають домашнє завдання, ти:

- Роблю його сам, без допомоги
- Іноді прошу допомоги

5. Якщо тобі важко зробити завдання, ти:

- Пробую сам знайти рішення
- Питаю допомогу вчителя чи батьків

6. Коли у тебе багато справ, ти:

- Роблю все по черзі, самостійно
- Прошу допомогти, щоб встигнути

ДОДАТОК Г

Анкета для вчителів. Оцінка підходів до виховання самостійності

Інструкція. Відповідайте на запитання, вибираючи один із запропонованих варіантів. Ваша думка є важливою для покращення освітнього процесу.

Частина 1. Загальні питання

1. Як ви оцінюєте важливість виховання самостійності у молодших школярів?

- А) Дуже важливо
- б) Важливо
- в) Не дуже важливо
- г) Не важливо

2. Які з наступних методик ви використовуєте у своїй практиці для розвитку самостійності учнів? (можна вибрати кілька варіантів)

- а) Індивідуальні завдання
- б) Групові проекти
- в) Розвиток навичок планування
- г) Використання ігор і творчих завдань
- д) Інші (вказіть): _____

Частина 2. Оцінка методів роботи

3. Як часто ви надаєте учням можливість самостійно обирати завдання?

- А) Завжди
- б) Часто
- в) Іноді
- г) Ніколи

4. Чи використовуєте ви систему заохочень для стимулювання самостійної роботи учнів?

- А) Так, завжди
- б) Так, іноді
- в) Ні, але планую

г) Ні, не вважаю це необхідним

5. Які методи ви використовуєте для розвитку відповідальності учнів?

А) Мінімізація контролю за виконанням завдань

б) Доручення відповідальних завдань

в) Використання реальних проектів

г) Інші (вказіть): _____

6. Як ви оцінюєте зміни в рівні самостійності учнів після впровадження нових методик?

А) Значно покращилися

б) Трохи покращилися

в) Не змінилися

г) Погіршилися

7. Як ви аналізуєте успішність впроваджених методик?

А) Залучаю учнів до самостійного аналізу

б) Проводжу тестування

в) Спостерігаю за змінами в поведінці учнів

г) Не аналізую

8. Які труднощі ви стикаєтеся під час виховання самостійності у учнів?

(можна вибрати кілька варіантів)

а) Нестача часу на підготовку

б) Невпевненість учнів у своїх силах

в) Відсутність мотивації у дітей

г) Інші (вказіть): _____

9. Які рекомендації ви б дали колегам для покращення процесу виховання самостійності?

ДОДАТОК Д

План проєкту «Навчальні ситуації на розвиток відповідальності» для формування самостійності в учнів 2-А класу

Мета проєкту: сформувати у молодших школярів почуття відповідальності через моделювання навчальних ситуацій, що сприяють розвитку самостійності та свідомого ставлення до власних обов'язків.

1. Вступний етап

– Коротке пояснення учням, що таке відповідальність, і чому важливо бути відповідальними не тільки у навчанні, а й у повсякденному житті.

– Обговорення, чому самостійність і відповідальність допомагають краще вчитися і досягати успіхів.

2. Основний етап (навчальні ситуації)

Ситуація 1. «Моя черга».

Опис: кожного дня один із учнів призначається «черговим», який відповідає за порядок у класі (розстановка стільців, роздача підручників).

Очікуваний результат: розуміння важливості індивідуальної відповідальності за колективний простір, розвиток почуття обов'язку.

Ситуація 2. «Мій навчальний план».

Опис: діти складають свої навчальні плани на день (перелік завдань, які треба виконати на уроці). Наприкінці дня вони оцінюють, наскільки вдалося виконати план.

Очікуваний результат: розвиток планування, самоконтролю і здатності нести відповідальність за свої досягнення.

Ситуація 3. «Самостійне виконання домашнього завдання».

Опис: учням пропонують завдання для самостійного виконання вдома з нагадуванням, що важливо завершити їх самостійно та вчасно.

Очікуваний результат: учні вчаться виконувати завдання без сторонньої допомоги, що підвищує рівень самостійності та відповідальності за свої результати.

Ситуація 4. «Спільний проєкт у групах».

Опис: учні діляться на групи та отримують завдання створити спільний проєкт (наприклад, стінгазету на певну тему). Кожен учасник має відповідати за свою частину.

Очікуваний результат: розвиток вміння працювати в команді, відповідати за свій внесок у загальну роботу.

Ситуація 5. «Догляд за класною рослиною».

Опис: кожен тиждень різні учні доглядають за рослиною, яку вони вирощують у класі (полив, підрізання, прибирання навколо).

Очікуваний результат: формування відповідального ставлення до природних об'єктів, розвиток навичок догляду та регулярного виконання обов'язків.

3. Заключний етап

– Рефлексія після кожної ситуації, під час якої учні діляться своїми враженнями, труднощами та тим, що їм найбільше вдалося.

– Відзначення досягнень учнів у розвитку відповідальності та самостійності, формування загального уявлення про важливість таких навичок у школі та поза її межами.

ДОДАТОК Е

План проєкту «Рольова гра»

Мета проєкту: розвинути в учнів навички комунікації, співпраці, прийняття рішень та відповідальності через участь у рольовій грі, яка відтворює реальні життєві ситуації.

1. Вступний етап

– Коротке пояснення учням, що таке рольова гра, які завдання вона має, і як допомагає розвивати різні навички.

– Разом з учнями обирається ситуація або сюжет для гри. Це може бути, наприклад, ситуація у шкільному житті («Підготовка до екскурсії») або сценка з життя суспільства («Робота в магазині»).

– Визначення ролей для кожного учасника (наприклад, учитель, учень, покупець, продавець тощо). Ролі можна призначати за бажанням учнів або випадковим методом.

2. Підготовчий етап

– Спільне або індивідуальне створення сценарію, який включає ключові моменти та завдання для кожного персонажа. У сценарії описуються конфліктні або комунікативні ситуації, де кожен учень повинен проявити свою роль.

– Учні разом з учителем готують необхідні матеріали або предмети, які допоможуть відтворити обстановку для гри (наприклад, таблички з іменами персонажів, костюми, паперові грошові купюри, афіші).

– Вчитель пояснює правила, які стосуються поведінки, взаємодії між учасниками та способів розв'язання конфліктів. Учні обговорюють свої очікування та правила етики під час гри.

3. Основний етап (проведення гри)

– Учні займають свої ролі, створюючи атмосферу реальної ситуації. Учитель слідкує за дотриманням правил, але втручається тільки у разі необхідності.

– Учні взаємодіють у межах своїх ролей, намагаються вирішувати задачі та конфліктні ситуації відповідно до сценарію. Кожен має можливість висловити свою позицію, відчутти, як це бути на місці інших, і знайти оптимальні рішення.

– Коли ситуація досягає логічного завершення, рольова гра припиняється, і учні можуть повернутися до своїх звичайних ролей.

4. Заключний етап

– Рефлексія після гри, під час якої учні діляться своїми враженнями, труднощами, що виникли під час гри, та тим, як вони їх подолали. Учні обговорюють, чи вдалося досягти мети, як різні рішення вплинули на результат.

– Вчитель разом з учнями обговорює, які дії були конструктивними або деструктивними, що допомогло вирішити проблему, а що, навпаки, її ускладнило.

– Підведення підсумків гри, виділення навичок, які допомогли вирішити завдання (комунікація, співпраця, відповідальність, гнучкість). Учні формулюють висновки, як ці навички можна використовувати в реальному житті.

ДОДАТОК Є

План вправи «Розбери задачу»

Мета: навчити учнів аналізувати складні завдання, розбивати їх на етапи та шукати оптимальні рішення. Розвивати вміння працювати в команді, організовувати роботу та відповідально ставитись до виконання завдань.

Очікуваний результат: учні навчаться більш ефективно підходити до розв'язання задач, розділяти великі завдання на менші етапи та виконувати їх відповідально, працюючи як команда.

1. Вступ (5 хв)

1) Учитель коротко розповідає, чому важливо вміти розбирати складні завдання, зокрема як це допомагає краще розуміти ситуацію та знаходити простіші рішення.

2) Учні дізнаються, що завдання потрібно розділити на окремі етапи і визначити, хто що робитиме.

2. Вибір задачі (5 хв)

1) Учитель пропонує задачу, яка потребує кроків для розв'язання (наприклад, «Підготовка до шкільного заходу», «Розв'язок математичної задачі», «Оформлення класу до свята»).

2) Учні разом з учителем визначають, яка задача буде цікавою для аналізу.

3. Аналіз задачі (10 хв)

1) Учні в групах чи парах обговорюють і розбивають основне завдання на підзавдання. Наприклад, для «Підготовки до заходу»: створення плану заходу, підготовка матеріалів, організація учасників.

2) Кожен етап записується для подальшого виконання.

4. Розподіл завдань (5 хв)

1) Кожен учасник бере на себе відповідальність за окремі підзавдання. Наприклад, один учень займається підготовкою декорацій, інший — підбіркою музики, третій — організацією учасників.

2) Учитель наголошує на важливості виконання кожного етапу, щоб загальний результат був успішним.

5. Виконання підзавдань (15 хв)

1) Учні працюють над виконанням своїх частин задачі, можуть звертатися один до одного за допомогою або консультацією.

2) Учитель слідкує за тим, щоб завдання виконувались згідно плану, допомагає при потребі.

6. Обговорення та рефлексія (5 хв)

1) Учні діляться своїми враженнями, як вдалося розібрати задачу, чи з'явилися нові труднощі, і як вони їх вирішили.

2) Учитель оцінює виконану роботу, підкреслює важливість командної роботи, обговорює, як аналіз допоміг у вирішенні завдання.

7. Підсумки (5 хв)

Учитель підсумовує, що учні навчилися розбивати завдання на етапи, організувати свою роботу, працювати в команді, і як це допоможе їм у майбутньому.

ДОДАТОК Ж

План міні-проєкту «Підготовка до шкільного свята»

Мета проєкту: розвинути в учнів навички роботи в команді, творчі здібності, відповідальність і самостійність, а також підготувати святкову атмосферу для шкільного заходу.

1. Вступний етап

– Коротка бесіда з учнями про важливість шкільних свят, створення позитивної атмосфери і їхню роль в організації.

– Розподіл на групи (декоратори, ведучі, дизайнери) відповідно до інтересів та здібностей учнів.

– Вчитель пояснює завдання кожної групи, роль кожного учасника та очікувані результати роботи.

2. Основний етап

Група декораторів

Завдання: розробити план прикрашання класу та коридору.

Матеріали: підготовка та використання паперу, фарб, стрічок та інших матеріалів для прикрас.

Виготовлення прикрас: діти створюють гірлянди, плакати, квіти та інші декорації під керівництвом вчителя.

Група ведучих

Завдання: скласти сценарій виступу та розподілити ролі.

Ролі: визначення ролей у сценарії (читання віршів, спів, жарти) відповідно до талантів учнів.

Репетиції: кілька репетицій для відпрацювання кожної частини виступу та взаємодії між ведучими.

Група дизайнерів

Завдання: розробити афіші та запрошення на свято, продумати оформлення та структуру.

Матеріали: папір, фарби, фломастери, наклейки та інші декоративні елементи.

Творчий підхід: учні створюють яскраві, привабливі запрошення та афіші, додаючи малюнки, написання текстів та вибір кольорової гами.

3. Заключний етап

1. Кожна група демонструє свої результати та розповідає про виконану роботу.

2. Учні діляться враженнями від роботи в групах, обговорюють труднощі, які виникали, та способи їх подолання.

Підготовка до святкового заходу: узгодження останніх деталей, підготовка всіх елементів до свята.

4. Проведення свята

Кожна група виконує свої функції: декоратори завершують оформлення, ведучі проводять виступ, дизайнери роздають запрошення або розміщують афіші.

5. Підсумки проєкту

1) Обговорення з учнями, що їм сподобалося, які нові навички вони здобули та як їхня робота вплинула на загальне свято.

2) Оцінка результатів проєкту, відзначення успішних моментів та формування висновків щодо вдосконалення командної роботи на майбутнє.

ДОДАТОК 3

Рівень розвитку самостійності у школярів до та після проведення експерименту

Рівень розвитку	До експерименту		Після експерименту	
	Експериментальний клас	Контрольний клас	Експериментальний клас	Контрольний клас
Високий	18% (мало учнів, які працюють самостійно).	15% (невелика кількість учнів, які працюють самостійно)	41% (значно збільшена кількість учнів, які виконують завдання самостійно)	21% (невелика зміна, кількість самостійних учнів трохи зросла)
Середній	45% (учні виконують завдання з допомогою)	33% (учні виконують завдання з допомогою)	50% (більше учнів, які демонструють самостійність у більшості завдань)	37% (незначне покращення в кількості учнів, які працюють з мінімальною допомогою)
Достатній	37% (учні потребують значної допомоги).	52% (учні потребують значної допомоги)	9% (менше учнів, які потребують допомоги).	42% (менше учнів, які потребують значної допомоги)